

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**4-5 gadu vecu bērnu
pašapziņas veidošanās
audzināšanas procesā pirmsskolā**

Maģistra darbs

Autore: **Asja Vanaga**

Stud. apliec. AV08314

Darba zinātniskā vadītāja: prof. Dr. psych. Lūcija Rutka

RĪGA

2012

Anotācija

Darba autors: Asja Vanaga

Darba tēma: 4-5 gadu vecu bērnu pašapziņas veidošanās audzināšanas procesā pirmsskolā

Darba veids: Maģistra darbs

Studiju programma: Pedagoģijas maģistrs (pirmsskola)

Darba zinātniskais vadītājs: prof.Dr.psych.Lūcija Rutka

Maģistra darbā aprakstīta 4-5 gadu vecu bērnu personības attīstība un svarīgākās pašapziņas veidošanās iezīmes šajā vecumā.

Darba mērķis ir izpētīt bērna pašapziņas attīstību sekmējošos faktorus, kā arī pirmsskolas un bērnu vecāku sadarbības nozīmi audzināšanas procesā.

Darbs sastāv no divām nodaļām. Pirmās nodaļas mērķis ir izpētīt teorētisko literatūru par 4-5 gadu vecu bērnu fiziskās, kognitīvās un psihosociālās attīstības nozīmi pašapziņas un „Es” tēla attīstībā.

Otrā nodaļā ir analizēti bērna pašapziņu veicinoši vingrinājumi, to efektivitāte, un pirmsskolas audzināšanas procesa ietekme uz bērna pašapziņas veidošanos. Atspoguļota pozitīva bērnu pašapziņas dinamika, veicot praktiskos vingrinājumus.

Darbs kopumā izklāstīts 74 lappusēs, tajā iekļautas 6 tabulas un 21 attēls.

Darbā izmantoti 36 literatūras avoti un pievienoti 8 pielikumi.

Atslēgas vārdi: pašapziņa, vidējais pirmsskolas vecums, audzināšana.

Annotation

The author: Asja Vanaga

The theme: Development of self-confidence in preschool of 4-5 years old children

Kind of work: Master

Studies: Pedagogy Master (preschool)

Scientific leader: prof.Dr.psych.Lūcija Rutka

Master's thesis describes the 4-5 year old children's personal development and self-esteem, the most important characteristics of this age.

The goal is to explore the development of a child's self-esteem, as well as the importance of cooperation of preschool and parents in the educational process.

The work consists of two chapters. The first chapter's objective is to explore the theoretical literature on the 4-5 year old children's physical, cognitive and psychosocial development of self-confidence and self-image.

The second chapter examines the child's self-esteem-building exercises, their effectiveness, and preschool education in the process of impact on a child's self-esteem. Reflected in the positive dynamics of children's self-esteem through practical exercises.

The work contains 74 pages, including 6 charts and 21 images.

The work used 36 literature sources and added 8 annexes.

Key words: self-confidence, the middle preschool age, education.

SATURS

Ievads	5
1. Bērna personības attīstība un pašapziņas veidošanās 4 – 5 gadu vecumā	7
1.1. Bērna psihofizioloģiskā attīstība 4 – 5 gadu vecumā	7
1.1.1. Fiziskās attīstības raksturojums	7
1.1.2. Kognitīvās attīstības raksturojums.....	9
1.1.3. Psihosociālā attīstība	15
1.2. Pašapziņas veidošanās 4-5 gadu vecumā.....	22
1.2.1. Pašapziņas struktūra un funkcijas.....	22
1.2.2. Pašapziņas veidošanās īpatnības, to raksturojums.....	26
1.2.3. Pašapziņas veidošanās audzināšanas procesā.....	28
2. 4 - 5 gadu vecu bērnu pašapziņas veidošanās izpēte.....	35
2.1. Pētījuma bāzes un izpētes metožu raksturojums	35
2.2. Pētījuma programmas apraksts.....	39
2.3. Pašapziņas attīstošo vingrinājumu apraksts	41
2.4. Bērnu pašapziņas izpēte pirms un pēc attīstošiem vingrinājumiem.....	47
2.5. Rekomendācijas vecākiem un pedagogiem bērnu pašapziņas veicināšanai	59
Nobeigums.....	60
Izmantotā literatūra un avoti.....	62
Pielikumi	64
1. pielikums. Pašapziņas komponentu teorētiskais skaidrojums	65
2. pielikums. Aptaujas anketa vecākiem	67
3. pielikums. Vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums.....	68
3. pielikuma turpinājums, vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums	69
4. pielikums. Jautājumu anketa.....	70
5. pielikums. Grupas bērnu novērošanas protokols 2011./2012.m.g. pirmais pusgads	71
6. pielikums. Grupas bērnu novērošanas protokols 2011./2012.m.g. otrais pusgads	72
7. pielikums. Bērnu pašvērtējuma noteikšana pēc Dembo-Rubinšteinas metodes.....	73
8. pielikums. Veidi, kā pateikt “labi”	74

Ievads

Demokrātiskā sabiedrībā augstākā vērtība ir humānas personības izveidošanās, kas prasa individuālu pieeju un izpratni par personības veidošanos.

Ikviens vecāks vēlas, lai viņa bērns augtu laimīgs, fiziski vesels un par sevi pārliecināts, jo bērns ir lielākā vērtība. Pārliecinātību sniedz sevis un savu spēju apzināšanos.

Pirmsskolas vecums ir laiks, kad bērņā veidojas personības pamati, kuros galvenā loma ir „*Es tēla*” stiprināšanai, bagātināšanai – pašapziņai. Bērņa pārliecība par sevi un savām spējām uzlabo saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, kā arī veicina drošības un komforta sajūtu vidē, kurā viņš uzturas ikdienā.

Pirmskolas vecumā bērns apgūst iemaņas sakārtot savas domas, jūtas, emocijas, plānot savus darbus, kā rezultātā pakāpeniski veidojas harmoniska personība, kura ir apmierināta ar sevi un savu darbību. Pedagoģa uzdevums ir radīt vidi, kura raisa brīvības un pienākuma sajūtu, aicina darboties, rosinot uzticēties, saņemot atbalstošu akceptu. Pateicoties prasmīgai pedagoģa darbībai bērnam, ir iespēja apjaust dzīves loģiskumu, apgūt pirmās iemaņas ritmiskas dzīves veidošanā, izprast, cik labi ir dzīvot, ja katrai lietai ir sava vieta un katram darbam savs laiks, tā iemācoties loģiski sakārtot un izveidot savas dienas, dzīves ritmu.

Pirmskolas uzdevums ir ielikt pamatu, uz kura balstīsies bērna tālākā izglītošana, ko apstiprina pirmsskolas izglītības programmas saturs, kas ir orientēts uz bērna vērtību apzināšanu un izkopšanu. J.A.Komenskis (*Komenskis, 1633–1638*) uzskata, ka mācību un audzināšanas process jāorganizē tā, lai vienlaicīgi attīstītos audzēkņa intelekts, tikumība, tiktu izkopta roku veiktība un jūtu kultūra, griba un fiziskā veselība.

Pašapziņa, kas ir sevis apzināšana, izzināšana un apjaušana, ir virzītājspēks augšupejošai, stabilai indivīda attīstībai, ko veido ģimenes un pedagoģu savstarpēja sadarbība pirmsskolas audzināšanas procesā. Veiksmīgas sadarbības rezultāts, ievērojot katra bērna individualitāti, ir adekvātas pašapziņas stiprināšana, jo tās lielais spēks spēj gan pacelt, gan arī salauzt.

Izstrādājot sava darba tēmu, vēlos pievērst uzmanību 4 – 5 gadus vecu bērnu psihiskās attīstības, pašapziņas un intereses attīstībai, kad ir sasniegts noteikts līmenis, kam raksturīga emocionalitāte, atsaucība, patstāvība, pašizpaušme un pašregulācijas pakāpe, kā arī psihisko procesu veidošanās ir cieši saistīta ar bērna pašapziņu un sava „*Es*” apzināšanos attīstības pilnveidi. Pirmskolas pedagoģs ieņem būtisku lomu šī procesa norisē.

Pētījuma objekts: audzināšanas process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadīgu bērnu pašapziņas veidošanās.

Pētījuma mērķis: izpētīt 4-5 gadīgu bērnu pašapziņas veidošanos audzināšanas procesā.

Pētījuma hipotēze: 4-5 gadīgu bērnu pašapziņa veidojas veiksmīgāk, ja audzināšanas procesā viņam tiek nodrošinātas dažādas iespējas sevi apliecināt:

- demonstrējot savas apgūtās prasmes un iemaņas darbībā;
- attīstot runu;
- regulāri pārrunājot sasniegumus un akcentējot pozitīvās rakstura īpašības;
- ļaujot demonstrēt un pārrunāt savas emocijas.

Pētījuma uzdevumi

1. Izpētīt zinātnisko literatūru par pirmsskolas vecuma bērnu psihofizioloģiskās attīstības īpatnībām (raksturīgām iezīmēm).
2. Izpētīt zinātnisko literatūru par pašapziņas būtību, funkcijām un attīstību.
3. Atlasīt pētījuma metodes un pašapziņas pētīšanas kritērijus.
4. Izpētīt 4-5 gadīgu bērnu pašapziņas veidošanos audzināšanas procesā.
5. Formulēt secinājumus, izstrādāt priekšlikumus pedagogiem un vecākiem bērnu pašapziņas veicināšanai.

Pētījuma metodes

1. Zinātniskās literatūras analīze.
2. Projektīvā metode.
3. Pedagoģiskā novērošana.
4. Aptauja vecākiem un pedagogiem.
5. Datu matemātiskā apstrāde (un interpretācija).
6. Personīgās pedagoģiskās pieredzes refleksija.

Pētījuma teorētiskā bāze

Teorētisko atziņu izpētei par 4 – 5 gadu vecu bērnu psihofizioloģiskajām attīstības raksturīgajām iezīmēm ir pievērsušies autori: Ļ. Vigotskis, D. Elkoņins, Ē. Eriksons, Ž. Piažē, G. Kraiga, A.Reans u.c. Pašapziņas veidošanai, „*Es tēla*” izpētei, ģimenes lomas nozīmei un audzināšanai pievērsušies R. Berns, I. Kons, A. Adlers, V. Džeims, kā arī latviešu autori J.A. Students, Ā. Karpova, G. Svence, D. Lieģeniece, A. Špona u.c.

Maģistra darbā tiks apskatītas 4 – 5 gadu vecu bērnu attīstības raksturīgākās iezīmes un adekvātas pašapziņas veidošanās audzināšanas procesā pirm skolā.

Pētījuma empīriskā bāze

Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādes vidējā vecuma grupas 24 bērni, 45 audzēkņu vecāki: 23 sievietes un 22 vīrieši. Izpētes periods 2011./2012.m.g. no 1.septembra līdz 1. maijam.

Darba apjoms ir 63 lpp., ko veido ievads, 2 nodaļas, 13 apakšpunkti un nobeigums. Darba izstrādei izmantoti 36 avoti, un darbam ir 8 pielikumi.

1. BĒRNA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBA UN PAŠAPZIŅAS VEIDOŠANĀS 4 – 5 GADU VECUMĀ

1.1. Bērna psihofizioloģiskā attīstība 4 – 5 gadu vecumā

1.1.1. Fiziskās attīstības raksturojums

Pedagoģija un psiholoģija ir cieši saistītas zinātnes, jo psiholoģija pēta psihiskos procesus, cilvēka personības attīstības norisi, un kā to ietekmē psihofizioloģiskie faktori, bet pedagoģija piedāvā audzināšanas metodes, kuras veido intelektuālas personības attīstību.

Ļ. Vigotskis, D. Elkoņins, Ē. Ēriksons un Ž. Piažē, balstoties uz zinātnisko pētījumu rezultātiem, ir izveidojuši vecumu attīstības raksturojumus, kuros tiek norādītas cilvēka vadošās darbības. Pedagoģiskajā darbībā psihologu izveidotais vecumu raksturojums ir kā palīgs, lai izstrādātu atbilstošam vecumam audzināšanas metodes, kuras izmantojot, bērns veiksmīgāk apgūst nepieciešamās prasmes un iemaņas, kas veido adekvātu pašapziņu. Pirmsskolas izglītībā apskatīto bērnu vecums no 4 līdz 5 gadiem tiek dēvēts par vidējo vecumu, kurā, attīstoties psihofiziskām funkcijām - loģiskai domāšanai, redzei, dzirdes uzmanībai, uztverei un atmiņai, bērns apgūst jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas, kas nepieciešamas turpmākajā dzīvē.

Vidējā vecuma bērnu attīstību ietekmē vairāki faktori - ģimenes mīlestības, sociālās vides un kultūras, temperamenta, garīgā un fizioloģiskā attīstība.

Bērna „Es” un pašcieņas attīstība sākas ar sava ķermeņa apzināšanos.

Vidējā vecuma bērna augšana palēninās, pieļaujot izņēmumus, kurus nosaka iedzimtības faktors un apkārtējā vide, svars gada laikā vidēji palielinās par 1,5 – 2 kg, bet augums par 6-7 cm, un 5 gadu vecumā bērna vidējais svars ir 17-18 kg, augums 106-107 cm. Fiziskā attīstība saistīta ar neiropsihisko attīstību un galvas smadzeņu nervu šķiedru attīstību, kas ir uztveres impulsu vadošie ceļi. 5 gadu vecumā bērna smadzenes veido 90% pieauguša cilvēka smadzeņu svaru, apjomu un bērna nervu sistēmas sociālos vides stimulus, kuri izraisa atbildes reakciju, ko var uztvert tikai tad, ja smadzeņu nobriešana norit kvalitatīvi, saskarsmē ar pieaugušajiem bērnam apgūstot aizvien jaunus iespaidus un pārdzīvojumus. Izolējot bērnu no sociālās vides, nenodrošinot kontaktus ar cilvēkiem, galvas smadzenes turpina augt, bet netiek nodrošinātas funkcijas – psihiskās darbības, kā rezultāts ir attīstības traucējumi un ierobežota kognitīvo spēju attīstība, kas atbild par uztveri, domāšanu un atmiņu (Puškarevs, 2001, Svence, 1999). Fizisko pieredzi bērns iegūst, nonākot saskarsmē ar apkārtējo vidi, kas nodrošina intelekta attīstību. Tikai darbojoties

bērns var sākt izprast savas rīcības sekas, kā rezultātā veidojas loģiskas domāšanas pamati (Piaget, 1969).

Bērna fiziskā attīstība noris socializējoties vidē, iesaistoties organizētās kustību rotaļās, dažādu veidu aktivitātēs svaigā gaisā, kas palīdz bērnam veidot priekšstatus par savu ķermeni un veselību, kā arī apjaust un novērtēt savas spējas, kas rada prieku un veicina pozitīvu attieksmi pret sevi.

Vidējā vecuma bērna kaulu attīstība skar seju, rokas un kājas, viņš ir lokans, bet jutīgs pret muskuļu izstiepšanos. Pilnveidojas maņu orgānu spējas – tauste, oža, garša, dzirde un redze, kā arī vērojama liela kustību aktivitāte, jo pilnveidojas galvenie kustību veidi un koordinācija – skriešana, soļošana, lēcieni, mešana, rāpšanās. Sarežģītas kustības, kā peldēšana, braukšana ar slēpēm, mešana, bērniem attīstās, pateicoties apmācībai. Neprecīzas kustības nomaina diezgan mērķtiecīgas un precīzas. Kustības ir līdzeklis, lai izzinātu pasauli, jo tās būs precīzākas un koordinētākas, jo kvalitatīvāka būs iepazīšanās ar apkārtējo pasauli. Pastāvīgi apgūstot jaunas kustību prasmes, tiek veicināta pašapziņa, kas ir pamats visa jaunā apgūšanā (Onževa, 2002, Jonīte, 1997).

Audzinašanas procesā jāpalīdz attīstīt paškontroli, jo bērni vēl neapzinās savu muskuļu spēku. Zēniem attīstās lielie muskuļi, tāpēc viņi ir fiziski izturīgāki, bet meitenēm labāk attīstās sīkā pirkstu muskulatūra. Bērniem, turpinot attīstīties sīkai pirkstu muskulatūrai, var būt grūtības veikt precīzas darbības ar pirkstiem, griezt ar šķērēm, plēst konkrētas figūras no papīra, līmēt aplikācijas, satvert zīmuli, otu, kā arī vērt zīles, pērles, dažādas ogas. Pilnveidojoties bērnu acu un roku koordinācijai, pieaug prasmes un iemaņas koncentrēt skatienu uz vairākām lietām vienlaicīgi, kas ļauj bērnam aizpogāt, atpogāt pogas, atvērt - aizvērt rāvējslēdzēju, atvērt durvju rokturus, griezt papīru un audumu. Bērni spēj atšķirt apģērba labo pusi no kreisās, bet grūtības sagādā to ievērot citam cilvēkam (Studņiks, 1976, Svence, 1999, Onževa, 2002).

Bērns apkārtējo pasauli iepazīst ar rokām, caur sensorajām spējām, jo dominē tiešā lietu uztvere, kura tiek iegūta un attīsta ar ārējās vides analīzes sensorām sistēmām - redzi, dzirdi, tausti, garšu, ožu, un tās cieši saistītas ar bērna attīstībai nozīmīgiem psihiskās izziņas procesiem, uztveri, atmiņu, iztēli un domāšanu, ko apskata kognitīvā attīstība (Jonīte, 1997).

Apkopojot iepriekš teikto, var **secināt**, ka 4-5 gadu vecu bērnu fizisko attīstību raksturo psihofizisko funkciju attīstība, kas nodrošina intelekta veidošanos, un fizioloģiskā attīstība, kas ļauj bērnam iepazīt pasauli caur sajūtām.

1.1.2. Kognitīvās attīstības raksturojums

Psiholoģijā kognitīvo attīstības teoriju pārstāv Ž. Piažē, G. Kraiga, A. Reans u.c.

Ž. Piažē (Piaget, 1969) bērnu nosauc par individuālo pētnieku, kas pēta sevi un apkārtējo pasauli, tā veidojot savu domāšanas veidu, individuālās zināšanas un uztveres īpatnības, attieksmes pret lietām, cilvēkiem, no kā veidojas motivācija darbībai. Motivāciju rosina izziņas procesu komponenti – atmiņa, runa, domāšana, iztēle, uzmanība, izzināšana - sajūtas, uztvere (1.1.2.1. attēls).

1.1.2.1.att. Izziņas komponenti

Ž. Piažē (Piaget, 1969) 2-7 gadu vecumu uzskata par intelektuālās attīstības *pirmsoperāciju* stadiju, kurai raksturīga bērna darbošanās ar dažādiem taustāmiem, objektiem un domāšana balstās uz priekšstatu un simbolu izmantošanu.

Ž. Piažē (Piaget, 1969) uzskata, ka pirmsoperāciju stadijā bērns neapgūst kognitīvās operācijas, kas saistītas ar loģisko domāšanu, tāpēc stadiju sadala divās daļās - *prekonceptuālais* periods (2 – 4 gadi) un *intuitīvais* periods (4 – 7 gadi). Norādot, ka attēlojot reāli uztverto, bērns savā runā, zīmējumos un lomu spēlēs, problēmu risināšanā lieto simbolus, kā arī raksturīga centrēšanās uz vienu aspektu un egocentrisms.

A. Reans (Реш, 2002) bērnu vecumu no 2 līdz 6 gadiem nosauc par *agrīno bērnību*, un kā vadošo darbību kognitīvajā attīstībā norāda rotaļas, lomu spēles. Papildus tam Ž. Piažē (Piaget, 1969) izvirza divu procesu esamību, kas ir svarīgi bērna rotaļu attīstībā: *asimilācija* un *akomodācija*. Asimilācija ir process, kurā uztvertais tiek mainīts tā, lai tas iekļautos jau esošajās izziņas struktūrās un iepriekš zināmajos priekšstatos par lietām. Akomodācija ir process, kurā izziņas struktūras tiek mainītas tā, lai tās saderētos ar uztverto. Piemēram, bērns nekad nav redzējis kravas vilcienu ar daudz vagoniem, un tas pirmo reizi pabrauc

garām. Ja viņam tai pašā brīdī būtu tas jāapraksta, apraksts līdzinātos pasažieru vilcienam bez logiem. Viņš pielāgotu savu objektu uztveri, lai tā saderētos ar jau esošo izziņas modeli. Tagad bērnam jāmaina savs izziņas modelis par vilcieniem, iekļaujot tajā jaunu informāciju, kravas vilcienu, lēnāku un bez logiem.

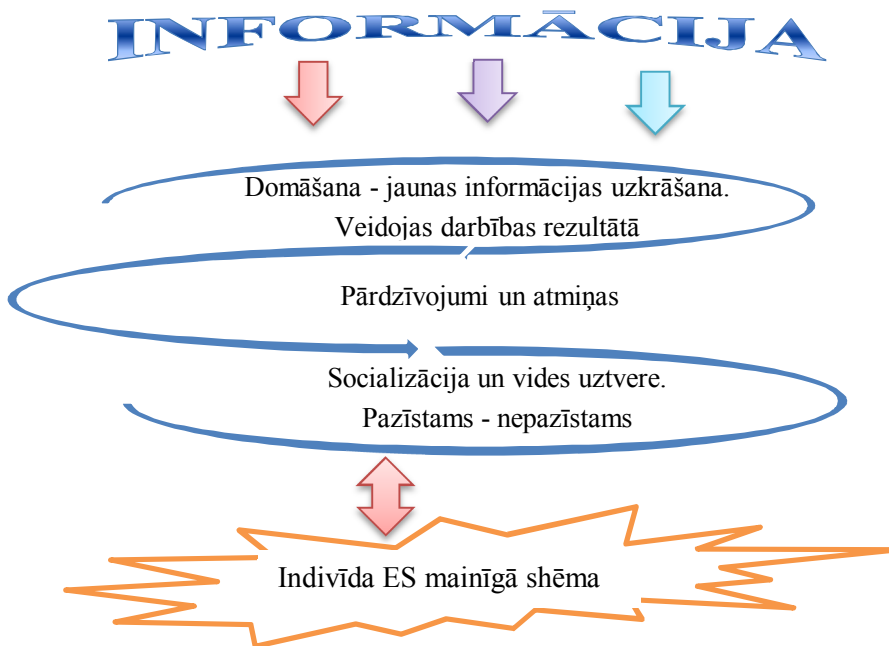
Ž. Piažē (Piaget, 1969) izvirza trīs galvenās kognitīvās attīstības shēmas vai izziņas veidus, kas, bērnam augot, viena otru nomaina:

- 1) sensorimotorā shēma, kura izpaužas bērna uzvedībā, reaģējot uz objektu, piemēram, ripinot vai metot bumbu, viņš gūst pieredzi;
- 2) simboliskā shēma, kura izpaužas apmēram ar otrā dzīves gada beigās kā iekšēja garīga darbība, piemēram, cenšanās atdarināt redzēto;
- 3) operacionālā shēma, kura izpaužas kognitīvās operācijās kā iekšējā garīgā darbība, kas var novest pie loģiska secinājuma.

Autors, novērojot bērnu intelekta izmaiņas – pamatfunkcijas, kas nodrošina adaptāciju vidē, definēja trīs galvenās kognitīvās shēmas: sensorimotoro (motorika, bērns iegūst pieredzi), simbolisko (garīgā darbība, iegaumē simbolos) un operacionālo (iekšējā garīgā darbība, kas var novest pie loģiska secinājuma). Bērns pakāpeniski pārveido, modificē savas kognitīvās darbības shēmas pateicoties iedzimtajām funkcijām – organizācijai un adaptācijai.

Ž. Piažē (Piaget, 1969) skaidro, kā bērns uztver un analizē iegūto informāciju, izveidojot „iekšējo shēmu”, kura nav pastāvīga, tā mainās iegūtās informācijas un pieredzes rezultātā.

Asimilācija un akomodācija ir neatņemami procesi jaunas informācijas apgūvē, un to norise pakļauta individuālai pieredzei jeb „iekšējai shēmai”, kas vizualizēta attēlā 1.1.2.2., 11.lpp. Jaunas informācijas uzkrāšana ir cieši saistīta ar atmiņas procesiem, kas atbild arī par pagātnes pārdzīvojumiem. Kad bērns būs sapratis, kur viņa pieredzē iederas jaunā informācija, kā to pielāgot, kā tā var derēt turpmākajā dzīvē, un kādas sajūtas tā izraisa, atmiņas procesos var notikt paliekošas izmaiņas. Informācija, kuru bērns apgūst šodien, mainīs veidu, kā viņš jauno informāciju uztvers rīt. Informācijas secīgumam un atbilstībai bērna vecumam ir izšķiroša nozīme intelekta, atmiņas un pašapziņas veidošanās procesā kopumā.

1.1.2.2. att. **Indivīda uztveres „iekšējā shēma”**

Atmiņa

G. Kraiga (Craig&Baucum, 2001) uzskata, ka, galvenais, kognitīvajā attīstībā ir atmiņas spēja saistīt pagātni ar tagadni, jo selektīvā uztvere, spēja klasificēt objektus, parādības, pāreja uz sarežģītākiem jēdzieniem un to skaidrojumiem notiek vienlaicīgi ar vispārējo ķermeņa un atmiņas procesu attīstību. Šie procesi notiek ļoti strauji, sākot no dzīves pirmajiem gadiem, un, sasniedzot septiņu gadu vecumu, praktiski sasniedz līmeni, kas atbilst pieaugušam cilvēkam.

Kad vizuāli sensorā informācija nonāk pieauguša cilvēka „datorā”, neilgu laika sprīdi, kas var būt īsāks par sekundi, tā atrodas sensorajā reģistrā, kam seko vai nu informācijas nomaīņa uz jaunāku, vai arī jau saņemtās informācijas pārsūtīšana tālākai apstrādei. Audiālā informācija, kas saņemta caur dzirdes kanāliem, sensorajā reģistrā atrodas ilgāk, līdz 3 sekundēm. No sensorā reģistra informācija nonāk īslaicīgajā atmiņas blokā, kas pazīstams arī kā operatīvās atmiņas bloks. Tā ir *apzinātā* informācijas apstrāde, par kuru tiek domāts noteiktā brīdī un vietā. Neveicot informācijas atkārtošanu, piemēram, vairākkārtēju jauna telefona numura atkārtošanu galvā vai skaļi, informācija pazudīs no operatīvās atmiņas bloka pēc 15-30 sekundēm. Veicot papildus atkārtošanas darbības informācijas iegaušanās, tā pāriet ilgtermiņa atmiņas blokā. Vairums pētnieku uzskata, ka ilgtermiņa atmiņu var uzskatīt par permanentu, kam pamatā ir tādas galvas smadzeņu strukturālas izmaiņas, kuras sauc par sinapsēm. Informāciju, kura glabājas ilgtermiņa atmiņas blokā, var uzskatīt par pieejamu visas dzīves garumā, tā veido pastāvīgi papildināmu un atjaunojamu

zināšanu bāzi, pie kuras vērsamies ik reizi, kad iegūstam jaunu informāciju, vai papildinām jau esošo ar jauniem faktiem.

Atmiņā tiek glabāti tēli, darbības un vārdi. 4-5 gadu vecumā bērna atmiņa ir netīša, kas balstās uz emocijām un interesi. Bērns spēj atcerēties notikumus viena gada griezumā. Pāreja no netīšās atmiņas uz tīšo notiek 6-7 gadu vecumā. (Svence, 1999).

A. Reans (Реш, 2002) uzskata, ka 3-4 gadu vecumā notiek pāreja no maza bērna atmiņas organizācijas formas uz pieauguša cilvēka atmiņas formu, jo šajā vecumā cilvēka smadzenes ir pietiekami attīstījušās, lai varētu veikt atbilstošu saņemtās informācijas kodēšanu un saglabāšanu ilgtermiņa jeb permanentajā atmiņas formā.

Runa

Vidējā vecumā bērnam ir veicams garš ceļš jaunu domāšanas procesu apgūšanā, kas būs nepieciešami uzsākot mācības skolā. Bērns apgūst runas prasmes tādā apjomā, kas viņam sniedz iespēju paust un formulēt savas jūtas un vajadzības. Runas attīstība notiek ciešā saiknē ar kognitīvo un sociālo attīstību.

Bērna vārdu krājums 2 gadu vecumā ir 250-300 vārdu, tas strauji pieaug līdz 4000 vārdiem, sasniedzot 4 - 5 gadu vecumu. A. Reans (Реш, 2002) uzskata, ka 4 - 6 gadu vecumā runas attīstība ir saistīta ar loģisko domāšanu, un tā attīstās komunicējot. Ž.Piažē veicot savus pētījumus, nonāca pie secinājuma, ka 3 - 6 gadus veci bērni savā runā nespēj decentralizēt savu pozīciju, jo neprot vērtēt lietas no citu cilvēku pozīcijas un nevar iejusties dialogā. G. Kraiga (Craig&Baucum, 2001) uzskata, ka pirmsskolas vecuma bērni pietiekami labi tiek galā ar informācijas atpazīšanu, bet ir zināmas grūtības ar informācijas atstāstīšanu. Piemēram, ja bērniem tiek lasīta pasaka un tiek lūgts pasaku atstāstīt līdz vietai, kurā esam tikuši, bērniem to būs grūti izlasīt, turpretī, ja lasīsim pasaku, kura jau lasīta mēnesi atpakaļ vai pat senāk, bērni pietiekami viegli to atpazīs un teiks, ka tā ir pazīstama.

Ja līdz 2,5 gadu vecumam runas attīstība bija pakārtota domāšanai, tad 2,5 – 6 gadu vecumā runa kļūst par galveno informācijas avotu domāšanas procesiem. Runa tiek apgūta nekoncentrējoties uz runas apguvi kā tādu, bet cenšoties iespējami precīzi formulēt savas domas un izjūtas. Gramatiski un loģiski saprotamu runas formu veidošana aktivizē domāšanas procesus jaunā kvalitātē un intensitātē (Реш, 2002).

Bērns runā vairāk egocentriski vai sociāli, ir atkarīgs ne tikai no vecuma, bet arī no apstākļiem, kādos viņš atrodas. Noteicošie ir ģimenes apstākļi un audzināšana (Piaget, 1969).

Bērna apgūtās runas struktūras kļūst par viņa domāšanas galvenajām struktūrām, līdz ar to domāšana ir atkarīga no runas, no domāšanas līdzekļiem un no bērna sociālās un kultūras pieredzes (Выготский, 1997).

Domāšana

Ž. Piažē (Piaget, 1969) kognitīvo attīstību saista ar intelektu un domāšanu, kas 4 - 7 gadu vecumā pāriet no atdarināšanas, refleksijas uz spēju spriest loģiski, un zināšanas veidojas kā vienots uztveres tēls.

Strādājot ar bērniem 2 - 6 gadu vecumā, jāņem vērā vairāki domāšanas un uztveres ierobežojumi. Šajā vecumā bērns ir apguvis plašu simbolisko reprezentācijas iemaņu klāstu, bet vēl ejams pietiekami garš loģiskās domāšanas apguves ceļš. Veiktie bērnu uzvedības novērojumi un pētījumi norāda uz konkrēta vecuma bērnu uztveres un domāšanas ierobežojumiem. Bērna domāšanu var raksturot kā konkrētu, neatgriezenisku un egocentrisku. Šajā vecumā vēl nav skaidras izpratnes par laiku, telpu un notikumu secīgumu (Craig&Baucum, 2001).

G. Kraigas un A. Reana uzskati sakrīt, nosaucot pirmsskolas vecuma bērna domāšanu par konkrētu, kas atbilst pirmsoperacionālās attīstības procesiem. Pirmsskolas vecuma bērni nespēj saprast abstraktas lietas, bet tikai to, kas notiek „šeit un tagad”, kā arī savus secinājumus par lietām un parādībām balsta uz atsevišķiem zināmiem faktiem, jo domāšanai ir raksturīgi centrēties uz kādu konkrētu fiziska objekta vai situācijas īpašību. Līdzīgi kā Ž. Piažē, arī A. Reans un G. Kraiga ir vienoti uzskatā, ka pirmsskolas vecumā bērni nav spējīgi vienlaicīgi aptvert vienas parādības vairākas īpašības, vai veikt to klasifikāciju. Piemēram, ja bērnam noliek priekšā vairākas koka bumbiņas, no kurām viena ir sarkana, bet pārējās dzeltenas, un jautā, kuras bumbiņas ir vairāk, sarkanās vai koka, bērns nespēs atbildēt uz šo jautājumu, jo ir jāņem vērā ne tikai priekšmeta krāsa, bet arī tā fiziskās īpašības.

Pirmsskolas vecuma bērnu domāšana bieži ir neatgriezeniska, jo notikumu secība un attīstība uztverē notiek tikai vienā virzienā, neveidojot atgriezenisko saiti, jo viņš nespēj saprast, ka kāds objekts var atgriezties savā sākuma stāvoklī, vai starp objektiem var būt abpusēja saikne.

Pirmsskolas vecuma bērnu kognitīvais ierobežojums ir egocentriskā domāšana, ko ierobežo paša bērna uztvere, kas neļauj ņemt vērā citu cilvēku viedokli un redzes punktu. Bērni koncentrējas uz personiskajiem uztveres tēliem un uzskata, ka citi cilvēki uztver pasauli tieši tāpat kā bērns pats. Uztveres ierobežojumi attiecas arī uz laiku (vakars, rīts, parīt), telpu (acumērs), notikumu secīgumu (pirmais, otrais, pēdējais) un citām ar loģiskumu saistītām kategorijām.

A. Reans (Peah, 2002) uzskata, ka 2-6 gadu vecumā bērna domāšana ir cieši saistīta ar darbību. Piemēram, ja bērnam lūdz aprakstīt, kas kopīgs un kas atšķirīgs ābolam un bumbierim, viņš šo salīdzinājumu veiks ātrāk un precīzāk, ja turēs katru augli savā rokā,

nevis darīs to domās vai aplūkojot attēlus. Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga konkrētā un tēlainā domāšana, tāpēc vislabāk attīstītais izziņas process ir iztēle.

Iztēle

Iztēle ir priekšstatu maiņas process, kas atspoguļo jaunu priekšstatu veidošanos par pamatu ņemot faktisko realitāti, kādu bērns to spēj uztvert. Attīstoties un pilnveidojoties priekšstatiem, attīstās arī iztēle. Priekšstatu un iztēles attīstība ir cieši saistīta ar pieredzes uzkrāšanos un spējām pamanīt un atpazīt priekšmetu un parādību sīkākas nianšes. Pieredzes un kritiskās domāšanas trūkums pagaidām vēl liedz bērnam iegūt precīzu, reālai dzīvei pietuvinātu priekšstatu par lietām. 4 - 6 gadu vecumā iztēle no netīšas kļūst par tīšu un kontrolētu, un kā viens no galvenajiem iniciatoriem šajā procesā ir pieaugušais. Piemēram, kad pieaugušais lūdz bērnam uzzīmēt kādu priekšmetu vai uzbūvēt māju no klucīšiem, tiek iedarbināta bērna iztēle, un tas jau ir apzināts un bērna kontrolēts process kāda konkrēta uzdevuma veikšanai (Peah, 2002).

Ž. Piažē (Piaget, 1969) uzskata, ka bērnam svarīgi radīt iespēju jaunas informācijas uzkrāšanai, tā veidojot jaunas asociācijas ķēdītes, tēlus un priekšstatus par sevi, apkārtējo pasauli, un, jo lielāku pārdzīvojumu kāda lieta ir izraisījusi, jo spēcīgāk tas iegulstas atmiņā.

Uzmanība

Vienlaicīgi ar domāšanu un iztēli bērnam attīstās arī uzmanība, kas ir psihiskās darbības koncentrēšanās uz kādu konkrētu objektu vai cita veida informācijas avotu. 4 - 6 gadu vecumā uzmanība kļūst, tīša un bērns jau spēj koncentrēties uz kādu konkrētu attēlu vai objektu pietiekami ilgu laiku, lai vēlāk spētu to aprakstīt, tā īpašības paliktu atmiņā. Bērna uzmanības noturība ir atkarīga no CNS darbības īpatnībām, fiziskā un emocionālā stāvokļa. Uzmanību ietekmē gribas kvalitāte, paškontroles prasmes un socializācijas iemaņas.

Saskarsme

Pirmsskolas vecuma bērniem ir svarīga saskarsme ar vecākiem cilvēkiem un vienaudžiem, jo šādi bērns var iegūt vērtējumu savai darbībai, kā arī notiek pieredzes iegūšana un apmaiņa. Vērtējumi, ko sniedz vecāki cilvēki, tiešā veidā ietekmē bērna pašvērtējumu. Adekvāts bērna darbības vērtējums sekmēs pozitīvu pašvērtējumu un motivēs turpmākai darbībai. Neadekvāti augsts vērtējums sniegs izkropļotu priekšstatu par spējām, kas var traucēt turpmākā savu spēju apzināšanas procesā, līdzīgi kā pazemināts vērtējums, kas var izraisīt arī protestus un radīt apgrūtinājumus turpmākā saskarsmē.

Vienaudžu vērtējums pirmsskolas vecuma bērniem nav tik būtisks kā vecāku cilvēku vērtējumi. Tam ir tikai salīdzināšanas funkcija, lai bērns saprastu, vai viņa prasmes un spējas ir līdzīgā līmenī ar vienaudžiem. Vairumā gadījumu vienaudžu vērtējums būtiski neietekmē

bērna pašvērtējumu (PeaH, 2002). Ž. Piažē (Piaget, 1969) uzskata, ka pirmsskolas vecumā bērni ir jutīgi pret kritiku, un par galveno motivāciju var uzskatīt sacensību ar vienaudžiem, bet S. Reans (PeaH, 2002) uzsver, ka vecumā līdz 8 gadiem bērns vēl nepazīst izaicinājuma sajūtu, nesaskatot pozitīvu saikni starp uzdevuma sarežģītību un panākuma pievilcību.

Pirmsskolas vecuma bērnu dzīvesveids ir rotaļa, un tā ir kā galvenais instruments izzīņas procesiem un saskarsmei ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

Izzināšana un saskarsme rotaļās

Sociālajam izzināšanas procesam ir būtiska loma vidējā vecuma bērniem, jo tas kļūst par vienu no galvenajiem uzvedības ietekmējošiem faktoriem, un šo procesu veicinātāja ir rotaļa. Ž. Piažē (Piaget, 1969) uzskata, ka bērns rotaļājoties apgūst sociālās uzvedības iemaņas, noteikumus un mācās orientēties daudzveidīgi modelētās rotaļu situācijās. Radošās rotaļas sekmē jūtu, prāta un gribas attīstību, sava „Es” apzināšanos, patstāvību sadzīvē un mācībās (Dzintere un Stangaine, 2007).

4 - 5 gadu vecumā bērnu saskarsmē parādās motivētu darbību pazīmes, un galvenā motivācija ir atzinība, uzslavas, kā arī sava nozīmīguma apstiprinājums no pieaugušā vai vienaudža, kas ir svarīgs pašvērtējuma izveidē.

Balstoties uz zinātniskās literatūras, izpēti var **secināt**, ka kognitīvā attīstība atbild par visiem izzīņas procesiem, kas palīdz veidot indivīda „iekšējo” informācijas uztveres shēmu. 4 – 5 gadu vecumā bērns rotaļājoties attīsta kognitīvos izzīņas procesus, kas ļauj viņam apjaust intelektuālās iespējas.

1.1.3. Psihosociālā attīstība

Psihosociālā attīstība aptver emocijas, gribu, uzvedību, „Es” koncepciju, kas saistītas ar personības veidošanos, pašattīstības procesu, iedzimtības un vides ietekmi un saistīta ar galvas smadzeņu nobriešanu;

- izzīņas vai kognitīvo attīstību;
- emocionālo attīstību;
- personības psihisko īpašību izveidošanos;
- izmaiņām voluntārajā stāvoklī (griba);
- personības socializāciju (Puškarevs un Golubeva, 1999).

Ē. Eriksons (Eriksons, 1968) par personības ietekmes pamatu uzskata ģimeni, tās kultūru, un sabiedrību kā sociālos faktoros. Ē. Eriksona teorija pārstāv *Ego* vai „Es” psiholoģiju, un personības attīstība tiek skaidrota kā adaptācija sociālajā vidē. Būdam psihosociālās attīstības teorijas pamatlicējs, personības attīstības modelī iekļāvis personības

iekšējās attīstības nosacījumus ar ārējām ietekmēm, izveidojot vecuma periodizāciju saistot ar autonomiem procesiem:

- 1) somatiskā;
- 2) apzinātā „ES” attīstība;
- 3) sociālā attīstība.

Ļ. Vigotskis (Выготский, 1997) bērna psihiskās attīstības tempu atsevišķos laika posmos uzskata par atšķirīgu, to attiecinot gan uz psihisko attīstību kopumā, gan atsevišķām psihes funkcijām, kas saistītas ar izmaiņām personībā, jo katrā vecumā straujāk attīstās kāda dominējošā psihes funkcija.

Bērnu vecumu no 3 līdz 6 gadiem Ļ. Vigotskis (Выготский, 1997) nosauc par pirmsskolas vecumu, norādot, ka nozīmīgākās vajadzības ir sižetiskās rotaļas, izzināšana, būt mīlētam, kā arī aktuāla ir drošības sajūta. Pirmsskolas vecumā vadošā darbība ir sižetiskās rotaļas, kad tiek radīta iespēja sevi apliecināt – „Es protu”, „Es varu”. Bērni vecumā no 4 līdz 5 gadiem vairs nav agrīnajā bērnības vecumā un vēl nav sasnieguši pirmsskolas vecumu, bet prasības pret viņiem pieaug. Ļ. Vigotskis (Выготский, 1997) katru attīstības nozīmīgāko funkciju – jaunu, iepriekšējo attīstību nebijušas psihiskās un sociālās iemaņas, kuras nosaka bērna apziņu, attieksmes pret vidi, iekšējo un ārējo dzīvi, nosakot visu attīstības gaitu, ieviešis jēdzienu „centrālais jaunveidojums”. Pirmsskolas vecumā kā jaunveidojumu autors norāda dzimumidentitāti – sava dzimuma piederības apzināšanos. Šajā vecumā bērns sāk pievērst uzmanību sava dzimuma pārstāvju uzvedības novērošanai, atkārtošanai, protot noteikt citu cilvēku dzimumu un apgūstot dzimumam raksturīgo uzvedības specifiku. Ž. Piažē (Piaget, 1969) uzskata, ka dzimumidentitāti nosaka apzinātie intelektuālie procesi.

Bērna vecuma attīstības izmaiņas var notikt strauji, pat kritiski, bet izmaiņām norisinoties pakāpeniski, tās var būt lēnas. Attīstības etapus citu no cita atdala fāzes, un personības jaunās kvalitātes uzkrājas pamazām, ārēji neredzami.

Attīstības etapus citu no citas atdala krīzes, kuras var iestāties attīstībai norisinoties strauji un kritiski. Šī krīze var izpausties pēkšņi kā lūzums, tā ir atkarīga no apstākļiem, un iespējām bērnam apmierināt savas vajadzības (krīze var arī neiestāties). Bērns īsā laika periodā strauji izmainās, izmainoties personības pamatiezīmēm kopumā. Krīzes periodā attīstība var norisināties vētraini, bērnam kļūstot grūti audzināmam, nepakļaujoties pedagoģiskajai darbībai, kura nesenā pagātnē ir bijusi efektīva, jo zūd interese par to, kas iepriekš bijis saistošs, samazinās darbaspējas, ir ārēji un dziļi iekšēji konflikti un pārdzīvojumi, mazinās iniciatīva un parādās vainas apziņa.

Pamatojoties uz Ļ. Vigotska ideju par jaunveidojumiem un krīzēm, D. Elkoņins (Эльконин, 2005), izveidojis savu personības attīstību raksturojumu, kā kritēriju izmantojot vadošo darbību – pirmsskolas vecums no 3 līdz 6 gadiem, kad vadošā darbība ir sižetiskās lomu rotaļas un, kā psihe jaunveidojums parādās nepieciešamība pēc sociāli svarīgas, vērtētas darbības, norādot, ka krīze var iestāties 6 vai 7 gados.

Tāpat kā Ļ. Vigotskis un D. Elkoņins, arī psihosociālās teorijas pārstāvis Ē. Eriksons (Eriksons, 1968) izmanto jēdzienu „krīze”, kura var rasties no dažādām prasībām, ko sabiedrība izvirza, cilvēkam nonākot noteiktā vecuma attīstības etapā. Krīzes situācijā, rodot risinājumu cilvēka iekšējām personības potencēm, parādās pozitīvās attīstības iespējamība, tādējādi palīdzot tikt galā ar nākamā attīstības etapa krīzēm un sarežģījumiem. Negatīva situācijas risinājuma rezultātā, pretēji pozitīvajam risinājumam, izšķiršanās brīdī tiks pastiprināta negatīvā risinājuma varianta iespējamība (Karpova, 1998).

Skaidrojot Ē. Eriksona jēdzienu „krīze”, akcents jāliek uz katra bērna vecuma attīstību, sniedzot pozitīvu risinājumu, lai pieļautās kļūdas netiktu akcentētas negatīvi, jo attieksme un metodes, ar kādām noslēgs vecuma attīstību, būs pozitīva rezultāta veicinātājas.

Uzvedība un saskarsme

Bērna psihiskā attīstība ir atkarīga no sociālās vides un ģenētiski nosacītajām anatomiskajām struktūrām, jo vides loma ir mijiedarbībā ar indivīdu, ko Ļ. Vigotskis (Выготский, 1997) nosauc par sociālo situāciju, norādot, ka individuālo pārdzīvojumu nosaka vides apstākļu ietekme.

Ē. Eriksons (Eriksons, 1968) vecumu no 4 līdz 5 gadiem nosauc par *lokomotori ģenitālo*, un kā psihosociālo „krīzi” (jaunveidojumu) norāda „iniciatīvu pretstatā vainas izjūtai”, ka paplašinās bērna kustību iespēja, kā arī valodas attīstība, un labvēlīgi apstākļi attīstībai ir nepārtraukta iniciatīva, kas rosina gūt panākumus un attīstīt savu neatkarību. Bērns šajā vecumā ir fiziski aktīvs, un parādās arī agresivitāte. Pozitīvais jaunveidojums ir iniciatīva, un negatīvais ir pastāvīga vainas izjūta (Puškarevs, 2001). Šis ir vecums, kad raksturīgs „kāpēcīšu laiks” un vēlme darboties pēc savas iniciatīvas ar mērķtiecīgu darbību, priecājoties par sasniegumiem (Svence, 1999). Darbojoties rotaļās un spēlēs, dažādu ideālu ietekmē un pozitīvas pieredzes gadījumā var parādīties virzība, mērķtiecība, un šo izjūtu procesā izšķiroša nozīme ir ģimenei, saskarsmei ar cilvēkiem, kas veido bērna vidi (Eriksons, 1968).

Emocijas un griba

Attīstība ir emocionāls process, kuru raksturo indivīda bioloģiskā, psiholoģiskā un sociālā daba, pieredze tiek iegūta darbības procesā. Ļaujot bērnam fantazēt un sniedzot atbildes uz viņa jautājumiem, nostiprinās bērna iniciatīva. Vecāku vai pedagogu reakcija uz

jautājumiem, liekot bērnam justies neveikli, var viņā attīstīt pastāvīgu vainas izjūtu, kas pārejot nākamajās attīstības stadijās, var izpausties kā agresivitāte un atreibība (Karpova, 2006).

Pēc Ē. Eriksona, radošais potenciāls realizējas pašaktualizācijas procesā un sava „Es” meklējumos. 4 - 5 gados ir noteiktas vajadzības rotaļāties, jo veidojas iniciatīva – griba darboties un prasme sadarboties (Eriksons, 1968).

Pirmsskolas vecuma bērniem raksturīga paaugstināta emociju un jūtu izpausme, kam audzināšanas un mācību procesā jāpievērš pastiprināta uzmanība, pārdomājot izvēlētās darbības metodes, kas var pasargāt no emocionālām traumām, kad bērns dusmojas, pārdzīvo, zaudē paškontroli, izjūt vainas apziņu, meklē attaisnojumus, kā arī pastiprinātās emocionalitātes rezultātā viņš tikpat strauji var būt izpalīdzīgs un just līdzīgi citiem, samīļojot, atvainojoties, pat raudot. Bērni šajā vecumā nav negatīvi noskaņoti, bet ir draudzīgi, un viņu emociju galējības reakcijas, kas no smiekliem var pārtapt par histērisku raudāšanu var kļūt par konflikta izraisītāju gan ģimenē, gan pirmsskolā starp pedagogu un vienaudžiem, jo raksturīgs „Es gribu!” un „Tā vajag”. Konflikto, kurus saista ar emocionālo decentralizāciju (gribu), bērns spiests atteikties no dabiskā egocentrisma, lai socializētos – rēķinātos ar citiem (Bakisa un Romēns, 1997, Puškarevs, 2001, Svence, 1999).

„Es koncepcija”

„Es” koncepcija veidojas ārējās ietekmes rezultātā, kā īpaši būtiskus norādot kontaktus ar indivīdam **svarīgiem** cilvēkiem, kuri nosaka indivīda priekšstatus pašam par sevi, lai gan sākotnēji jāņem vērā, ka jebkuri sociālie kontakti veic formējošu ietekmi.

„Es” koncepcijai ir trīs lomas:

- 1) veicināt personības iekšējo harmoniju, kas ietver vienu no pašapziņas komponentiem - **attieksmi pret sevi**;
- 2) tā nosaka pieredzes interpretāciju;
- 3) jaunu notikumu gaidas – cerība.

I. Puškarevs (Puškarevs, 2001) uzskata, ka „Es” koncepcija ir komplicētākā sistēma, kas parasti izveidojas pusaudža vecumposma beigās vai vēl vēlāk un ietver:

- 1) „Es-tēlu”;
- 2) kognitīvo komponentu (pašizziņa);
- 3) emocionālo attieksmi un pašvērtējumu;
- 4) uzvedības komponentu.

K. Rodžers „Es” koncepcijas teorijā pievērš uzmanību pašapziņai, pašvērtējumam, to funkcijām subjekta rīcībā, attīstībā, un izvirza vairākus pieturas punktus.

1. Pamatā cilvēks dzīvo savā individuālajā un subjektīvajā pasaulē.
2. „Es” koncepcija rodas, par pamatu ņemot sadarbību ar sociālo vidi.
3. „Es” koncepcija ir pašuztveres sistēma, ieņemot vislielāko lomu personības uztverē un uzvedībā. Reālā „Es” eksistence ir drīzāk filozofisks jautājums, jo tā nepastarpināta izpēte un novērošana nav iespējama.
4. „Es” koncepcija pēc būtības ir galvenais indivīda atbildes reakciju atskaites punkts, nosakot uztveres vērtību skalu.
5. Kopā ar „Es” koncepciju veidojas nepieciešamība saņemt pozitīvu attieksmi no apkārtējiem, neatkarīgi vai tā ir iedzimta vai laika gaitā iegūta. Šī nepieciešamība rodas indivīda socializācijas procesā, un visticamāk to var aplūkot no personības pašaktualizācijas redzes punkta.
6. Nepieciešamība izjust pozitīvu attieksmi pret sevi un nepieciešamība pēc pašcieņas attīstās arī uz apkārtējo pozitīvās attieksmes internalizācijas pamata. Šo nepieciešamību arī var apskatīt, izejot no tieksmes pēc pašaktualizācijas redzes punkta.
7. Ņemot vērā to, ka pozitīva attieksme pret sevi ir atkarīga no apkārtējo vērtējuma, var rasties plaša starp indivīda reālo pieredzi un viņa nepieciešamību pēc pozitīvas attieksmes pret sevi. Šādi veidojas disbalanss starp „Es” un reālo pieredzi, jeb veidojas psiholoģiskā dezadaptācija – rezultāts, kas radies, cenšoties norobežot iepriekš izveidoto „Es” koncepciju no draudiem saskarties ar tādu pieredzi, kas ar to ir pretrunā. Tas noved pie selektīvas un izkropļotas pieredzes uztveres, faktu ignorēšanas un to nekorektas interpretācijas. *Citiem vārdiem sakot – indivīds atsakās pieņemt realitāti un cenšas to interpretēt sev vēlamā veidā, pats to neapzinoties.*
8. Cilvēka organisms kā viens vesels – viens iekšējais motīvs. Dialektiskais un spontānais jeb tendence pašaktualizēties.
9. „Es” koncepcijas attīstība nav pieredzes datu uzkrāšana, ko nosaka reakcijas un apkārtējo priekšstatu ietekme. „Es” koncepcija ir noteikta sistēma. Kāda atsevišķa aspekta ietekme var pilnībā mainīt koncepciju kopumā. „Es” koncepcija ir mehānisms, kas kontrolē un integrē indivīda uzvedību, bet tā drīzāk nosaka darbības virzienu, nevis pašu darbību kā tādu (Роджерс, 1994).

Bērna pašvērtējums ir tieši atkarīgs no tuvāko pieaugušo mīlestības un atbalsta, jo personības attīstības pamatā ir vajadzība pēc mīlestības un pozitīvas uzmanības. Cilvēks ir kā kolekcionētājs, ievāc attiecības, stāvokļus, darbības, statusus, kuri šķietami viņu padara vērtīgāku (Karpova, 1998). K. Rodžera pieeja norāda uz apstākļu radīšanu, kas ļauj sevi pieņemt un realizēt.

Ē. Ēriksona „Es-tēla” koncepcijas pamatā ir „Es-identitāte”, kas atklāj trīs aspektus:

- 1) „*Es-identitāte*” aptver un saista pagātni, tagadni un tiecas nākotnē, līdz ar to īstenojot izvēli starp visiem iespējamajiem personības attīstības ceļiem;
- 2) „*Es-identitāte*” nosaka līdzību sev un nostājas pretī personību „sašķeļošajām” tendencēm;
- 3) „*Es-identitāte*” nodrošina „*Es*” viengabalaino vienību, ar ko „*Es*” - *iepažīstu sevi, atšķiru sevi no tiem, kuri pilnīgi nelīdzinās man, jo viņi atšķiras no tā, kas esmu un kas vēlos būt.*

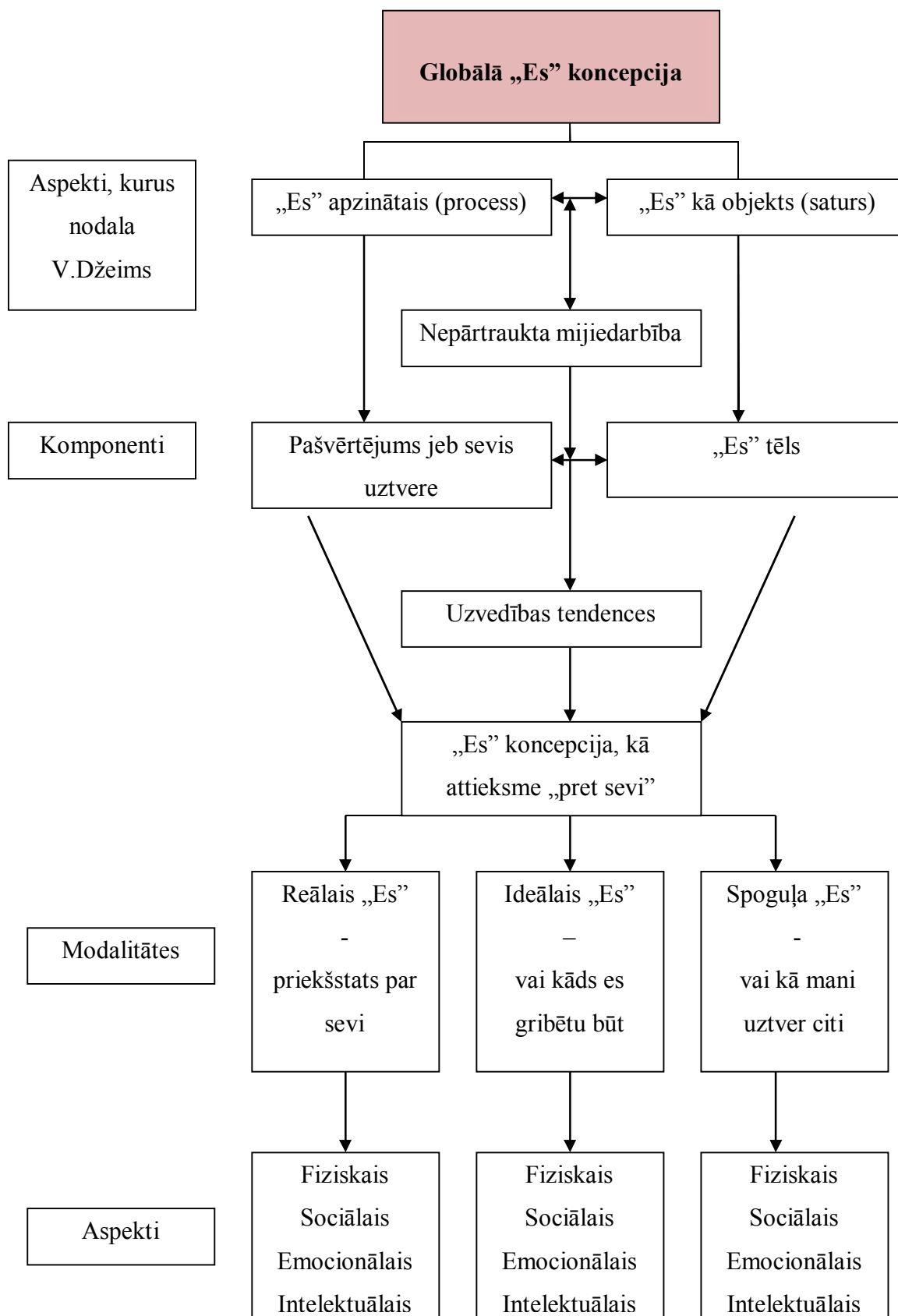
„*Es-tēla*” veidošanās process bērnam ir sarežģīts un pretrunīgs. Bērna pašapziņas attīstības priekšnoteikums ir notikumu, lietu un parādību kategorizācijas spēja. Vislabāk tas ir konstatējams, vērojot, kā bērnam izveidojas sava dzimuma apzināšanās (Eriksons, 1968).

Pašapziņu caur indivīda „*Es*” *konceptiju* aplūko R. Berns (Бернс, 1986) nosakot, ka indivīds ir visu priekšstatu kopums par sevi. „*Es*” *konceptijas* raksturojošo saturu mēdz dēvēt par „*Es-tēlu*”. „*Es-tēls*” ir iekšējais spogulis, ar kura palīdzību bērns nosaka savu vietu pasaulē, un pašapziņa ir bērna attieksme pret sevi, kādu viņš redz sevi savā „*Es*” spogulī. „*Es*” *konceptija* raksturo ne tikai pašu indivīdu, bet arī to, ko viņš pats par sevi domā, kā vērtē savu darbību un nākotnes attīstības iespējas. R. Berns (Бернс, 1986) norāda uz sekojošiem nosacījumiem, kas ietekmē bērna „*Es*” *konceptijas* attīstību:

- ✓ brīvība vai aizliegumu uzlikšana;
- ✓ tuvība vai atsvešinātība attiecībās;
- ✓ ieinteresētība vai vienaldzība (rājot un sodot tiek nodarīts mazāks ļaunums, nekā vienaldzīga attieksme);
- ✓ bērna attiecības ar vienu tā paša dzimuma vecākiem, piemēram, mātei ar meitu vai tēvam ar dēlu;
- ✓ mātes zaudēšana, kas veicina pamestības izjūtu un tēva zaudēšana, kas palielina attiecību nozīmi ar māti.

Autors uzskata, ka „*Es*” *konceptijas* veidošanās procesā svarīgāk par sociālo, reliģisko vai etnisko piederību ir attiecības ģimenē.

Personība veidojas pakāpeniski, tāpēc autors izveidojis shematisku „*Es*” *konceptijas* pārskatu – „*Globālā „Es” konceptija*” (1.1.3.1. attēls 21.lpp.), kurā ir attēlota „*Es*” *konceptijas* struktūra, kā arī sistematizēta dažādos literatūras avotos sastopamā terminoloģija, jo dažādi autori mēdz lietot atšķirīgus vienu un to pašu terminu skaidrojumus.

1.1.3.1. att. Globālā „Es” koncepcija (P. Бернс, 1986,62)

„*Es koncepcija*” ir kā strukturēta hierarhija, kuras virsotnē ir *Globālā „Es koncepcija*”, kas ietver visa veida individuālās pašapziņas aspektus. V. Džeimss to dēvē par „apziņas straumi”, savas neatkārtojamības un paaudžu pēctecības sajūtu, ko iedala divās daļās: „*Es*” apzinātais un „*Es*” kā objekts. Reālajā dzīvē „*Es*” apzinātais un „*Es*” kā objekts ir tik cieši saistīti, ka tos nav iespējams nodalīt vienu no otra. „*Es*” kā objekts eksistē tikai apziņas procesos un ir šo procesu saturs, jo cilvēks ir spējīgs sevi apzināties. Atdalīt rezultātu no reflektīvās domāšanas ir iespējams tikai jēdzienu līmenī, jo psiholoģiskā līmenī tie ir pilnībā saistīti, tieši tāpat kā „*Es tēls*” un pašvērtējums.

Apkopojot iepriekš rakstīto, varu **secināt**, ka 4 – 5 gadu vecumā svarīga loma bērna psihosociālajā attīstībā ir emocionālai uzņēmībai, jo saskarsme ar ārpasauli notiek jūtu līmenī, kas ir gan labi, gan bīstami. Veidojas bērna emocionālā būtība, kas nosaka vērtīborientāciju un atbild par tikumiskām, estētiskām vērtībām, ar kuru palīdzību viņš redzēs pasauli, vecākus, savu māju un pats sevi. Noraidoša un konfliktu piesātināta vide, kurā bērns uzturas – ģimene, pirmsskola, pārprotot bērna uzvedību, spēj izraisīt abpusēju agresivitāti un veicinās viņa emocionālo noslēgtību, kas kavēs bērna valodas attīstību, spēju kontaktēties ar citiem cilvēkiem, kavējot pozitīvu pašvērtējuma veidošanos.

„*Es tēls*” un pašvērtējums ir kā indivīda rīcības noteicēji, tāpēc globālo „*Es*” koncepciju varam apskatīt kā indivīda nostādņu kopumu, kas vērsti uz pašu indivīdu, un rīcība atkarīga no šīm nostādnēm, kas savukārt ir kā priekšnoteikumi lēmumu pieņemšanā.

1.2. Pašapziņas veidošanās 4-5 gadu vecumā

1.2.1. Pašapziņas struktūra un funkcijas

Pasaules izzināšana notiek virzienā no sevis uz pasauli, tāpēc ikvienam indivīdam svarīga ir ne tikai viņa iekšējā sakārtotība, bet arī vide, kurā viņš dzīvo, un apkārtējo viedoklis. Šie faktori ieņem svarīgu vietu pašapziņas veicināšanā. Bērna pašapziņas attīstība balstās uz sevis atpazīšanu citu starpā, un tās veidošanās process ir saistīts ar komunikāciju, kuras pirmsākums ir ģimene. Pieaugušie, kuru vidē bērns aug, veido attieksmi pret pasauli un cilvēkiem. Dž. Boulbijs (Boulbijs, 1998) uzsver, ka ģimenes ietekme uz personības attīstību ir ļoti liela, jo vecāki ir tie, kuri nosaka, par kādu personību kļūs bērns, tāpēc svarīgs ir ģimenes emocionālais mikroklimats, kurš ir atbildīgs par emocionāli stabilas un pozitīvi adekvātas pieredzes nosacījumiem, personības izveidi.

Pašapziņas veidošanos ietekmē runas apgūšana, kas ir nākamais etaps pašapziņas attīstībā, jo paceļ bērna un pieaugušo attiecības jaunā saskarsmes līmenī.

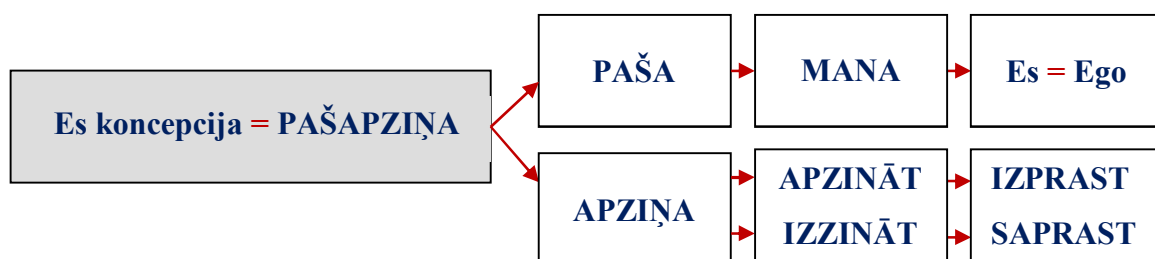
Bērniem vecumā no 4 – 5 gadiem arvien vairāk rotaļnodarbībās tiek piedāvāti intelektuāla rakstura uzdevumi, kuri rosina tēlaino, abstrakto un loģisko domāšanu.

Pašapziņas veicināšanai būtiska loma ir sevis izziņas procesiem un domāšanai, kura sniedz iespēju pārvarēt savu egocentrismu un citus šķēršļus, kas traucē sadarbībai.

J. A. Students (Students, 1935) uzsver pašvērtības un pašapziņas nozīmi personības attīstībā, uzskatot, ka pašapziņa rodas, kad sasniegta zināma attīstības pakāpe sajūtās, gribā, saprašanā un pat valodā. Par pirmo un vissvarīgāko priekšnoteikumu pašapziņas dzimšanai uzlūkojamas ķermeņa sāpju sajūtas. Bērns apziņā vispirms nojauš savu ķermeni, un tikai vēlāk notiek garīgā „Es” apzināšanās - veidojas personība.

Personība aptver *fizisko attīstību, kognitīvo attīstību un psihosociālo attīstību*. Kognitīvā attīstība aptver visus izziņas posmus: uztveri, apjēgšanu, iegaumēšanu, zināšanu izmantošanu – aktivizēšanu. Psihosociālā attīstība aptver emocijas, gribu, uzvedību un „Es” *konceptiju*. Jāpiemin, ka starp psiholoģijā izmantoto jēdzienu *pašapziņa*, kas tiek apzīmēts kā „Es” *konceptija* vai „Es-tēls”, var likt vienādības zīmi ar pedagoģijā lietoto jēdzienu *pašapziņa*, kas tiek formulēts, kā spēja apzināties sevi, savas zināšanas, intereses, tieksmes un rīcības motīvus.

Pedagoģijā izmantotā jēdziena „*Pašapziņa* veidošanās struktūra” ir parādīta 1.2.1.1. attēlā.

1.2.1.1. att. Pašapziņas veidošanās struktūra

Cilvēkam uz pašapziņas pamata veidojas zināšanas un priekšstati par savu ārējo izskatu un par savu iekšējo, psihisko pasauli, tāpēc ir būtiski kā protam pieņemt sevi, savu ārējo veidolu un ar to sadzīvot. Psiholoģijā zināšanas un priekšstatus pašam par sevi bieži dēvē par „Es-tēlu”. „Es-tēls” no vienas puses ietver priekšstatus par savu ķermeni, savām psihiskajām un morālajām īpašībām, bet no otras puses – sevis salīdzinājumu ar citiem (Vorobjovs, 2000).

I. Kons (Kons, 1982) grāmatā „Es” atklāšana” skaidro, ka pašapziņa ir sevis un sava „Es” apzināšanās, norādot, ka psiholoģija atklāj ne tikai atsevišķo pašapziņas elementu samēru, bet arī tās dinamiku, kas ietekmē „Es-tēla” un tā atsevišķo komponentu (pašvērtējuma, pašcieņas) veidošanos, kā arī „Es- tēla” ietekmi uz personības izturēšanos.

Autors pašapziņu definē kā psihisko procesu kopumu, kura rezultātā indivīds sevi apzinās kā darbības subjektu, bet priekšstati par sevi pašu veido noteiktu „*Es-tēlu*”.

„*Es-tēla*” pamatā ir pašapziņa, kura nosaka, cik mēs esam droši, pārliecināti, neatlaidīgi, sevi izzināt griboši, un tās būtiska ietekmētāja ir **pārliecinātība**. Pašapziņa ir spēja apzināties sevi un sevis apzināšanās struktūra, kurā visbūtiskākā loma ir „*Es-tēlam*” un „*Es*” koncepcijai. „*Es-tēls*” ir priekšstatu kopums par sevi, kas ietver dažādus komponentus – fizisko, sociālo un intelektuālo.

I. Kons (Kons, 1982) norāda, ka apziņa un „*Es*” izjūta cilvēkam nerodas uzreiz. Atsevišķi šās sarežģītās orientācijas sistēmas komponenti bērnam veidojas pamazām. Psiholoģisko pētījumu lielākā daļa centrējas ap četrām problēmām, kuru izpausmes vērojamas bērnu rotaļās:

- a) zīdaiņa pāreja no reaktivitātes uz aktivitāti, un ar to saistītā psihiskās pašregulācijas mehānisma veidošanās;
- b) posms, kad bērns sāk pazīt savu attēlu un apgūt personu vietniekvārdus;
- c) bērna pašvērtējuma evolūcija;
- d) apzinīgā „*Es*” veidošanās un personības sociālā pašnoteikšanās.

Ļ. Vigotskis (Виготский, 1997) pašapziņas veidošanos aplūko kā attīstības etapus, kur katrs iepriekšējais sagatavo nākamo:

- 1) uzkrājas priekšstati par sevi pašu;
 - 2) tiek uzzināts par sevi aizvien vairāk;
 - 3) summēšanās rezultātā notiek interorizācijas process;
 - 4) rodas sevis, savu īpatnību un oriģinalitātes apzināšanās;
- kā rezultātā veidojas spriešanas spēja, pašnovērtēšana.

V. Džeims (W. James 1892) uzskatot, ka pašapziņa, ir cilvēka priekšstats par savu ķermeni un personības īpašībām, sevis salīdzinājumu ar citiem, kas ir apzināts cilvēka priekšstatu kopums par sevi, to atspoguļo formulā:

$$\text{Pašcieņa} = \frac{\text{Panākumi}}{\text{Pretenzijas}}$$

Formula norāda, ka cilvēkiem ar augstām pretenzijām bieži vien ir zems pašcieņas līmenis, jo viņi bieži cieš neveiksmes, un otrādi. Personības pašcieņa ir saistīta ar sevis salīdzināšanu ar citiem, tāpēc salīdzināšanas rezultātā bez mēģinājumiem nevar būt veiksmes un neveiksmes.

„*Es tēlu*” V. Džeims iedala divos līmeņos:

- 1) Izzinošais „Es” - ļauj izzināt savu pašapziņu;
- 2) Empīriskais „Es” - procesa gala rezultāts, ietver priekšstatus par savu ķermeni, psihiskajām īpašībām, un visu, kas cilvēkam pieder - apģērbu, māju, ģimeni, īpašumu.

V. Džeims empīrisko „Es” sadala trīs komponentos:

- 1) materiālais „Es”, kas ietver ķermeni, apģērbu, īpašumu;
- 2) sociālo „Es”, kas ietver apkārtējo cilvēku novērtējumu;
- 3) garīgo „Es”, kas ietver cilvēka psihisko spēju un noslieču kopumu.

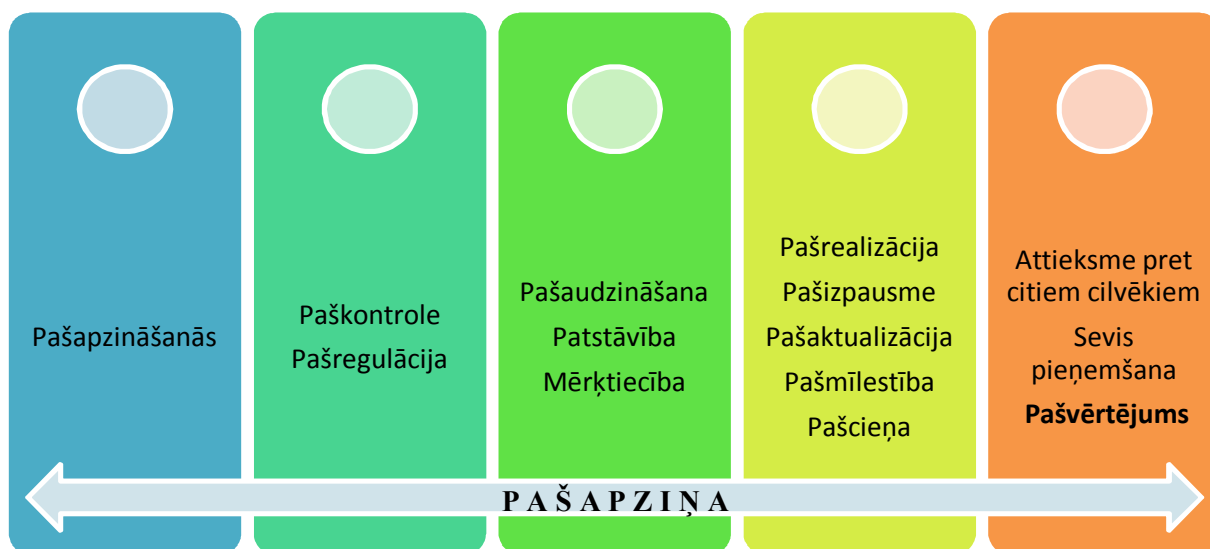
M. Rozenbergs (Rosenberg, 1989) nodala vairākus autonomus, formālus mērījumus, ko empīriskos psiholoģiskos pētījumos lieto, lai salīdzinātu dažādu cilvēku pašapziņas līmeni vai viena un tā paša cilvēka pašapziņu dažādos vecumos:

- 1) kognitīvās sarežģītības un diferencētības pakāpe – to mēra ar personības pašas apzināto īpašību skaitu un raksturu: jo vairāk savu īpašību personība apzinās, jo sarežģītākas un vispārīgākas ir šīs īpašības – jo augstāks ir personības pašapziņas līmenis;
- 2) „Es tēla” spilgtuma, arī „reljefuma” pakāpe, tas, cik šis tēls subjektīvi ir nozīmīgs indivīdam; viens cilvēks daudz domā par sevi, analizē savu rīcību, cenšas sevi mērķtiecīgi veidot; citam refleksija nav attīstīta, viņš darbojas saskaņā ar tiešiem mudinājumiem vai situācijas loģiku; dažādi mēdz būt arī refleksijas objekti: viens vairāk norūpējies par savu ārieni, otrs – par garīgajām spējām, trešais – par savu morālo stāju;
- 3) iekšējā integritāte, „Es tēla” konsekvences pakāpe; tā kā cilvēks sevi redz no dažādiem viedokļiem, viņa pašapziņa vienmēr ir pretrunīga, piemēram, „ideālais Es” nekad nesakrīt ar „reālo Es”, un šī pretruna ir pašaudzināšanas galvenais virzītājspēks; pašapziņas pretrunu raksturs var būt dažāds; „Es tēla” pretrunīgums, nekonsekvence izraisa iekšēju saspringtību, šaubas un svārstīšanos;
- 4) „Es tēla” stabilitātes pakāpe laikā; dažiem cilvēkiem atšķirīgie pašvērtējumi un vispārīgie priekšstati par sevi paliek vairāk vai mazāk stabili, nemainīgi, bet citiem tie ir visai nestabili, pakļauti diezgan lielām svārstībām, un tas nevar neietekmēt cilvēka izturēšanos un viņa attiecības ar apkārtējiem.

I. Kons (Kons, 1982) uzskata, ka pašapziņa *iztaiso* „Es tēla” kognitīvos komponentus, pielāgodama to personības augstāko vērtīborientāciju līmenim, cilvēka reālo izturēšanos ietekmē ne tikai šie augstākie apsvērumi, bet arī zemākas kategorijas faktori – situācijas īpatnības, spontānie emocionālie impulsi utt. Tas stipri apgrūtina personības izturēšanās prognozēšanu, pamatojoties uz tās pašapziņu, un izraisa dažos psihologos skeptisku attieksmi pret „Es” regulatīvo funkciju.

Pašapziņas komponenti (1. pielikums, 65.lpp.) ir saistīti ar personības psihosociālās attīstības, kognitīvās attīstības komponentiem un „Es” koncepciju. Psihosociālās attīstības

komponenti– paškontrolē, pašaudzināšana, mērķtiecība, patstāvība, pašregulācija, saskarsme, kognitīvās attīstības komponenti – pašcieņa, sevis pieņemšana, pašmīlestība, attieksme pret citiem cilvēkiem, pašrealizācija, pašizpaušme, pašaktualizācija un „Es” koncepcijas pamatkomponents - pašvērtējums ir būtiski pašapziņas ietekmes avoti, kuri pilnveidojami visa mūža garumā.

1.2.1.2. att. Pašapziņas komponenti

Visi pašapziņas komponenti (1.2.1.2. attēls) ir atkarīgi viens no otra un kopīgi veicina pašapziņas attīstību, un veidojas pēctecīgā secībā.

Apkopojot iepriekš teikto, var **secināt**, ka no visiem pašapziņas elementiem visnoteiktākais ir *pašvērtējums*. *Pašvērtējums* ir “Es” koncepcijas, pašapziņas un pašnovērtēšanas kā procesa pamatkomponents, nosacīti noturīgs strukturāls veidojums, kas raksturo gan cilvēka apmierinātību ar sevi kopumā, gan arī savām spējām, īpašībām un sekmēm dažādos darbības veidos.

1.2.2. Pašapziņas veidošanās īpatnības, to raksturojums

Cilvēka *pašapzināšanās* pamats ir atmiņa pašam par sevi. Mēs sevi apzināmies, balstoties uz atmiņām par savu darbību un esamību. Brīvās gribas apzināšanās indivīda pārmaiņu procesā notiek visa mūža garumā, palīdzot saglabāt paškontrolē un pašcieņu. Apzinoties paškontrolē zudumu un vecāku pārliecīgo kontrolē, bērņā neizbēgami rodas ilglaicīga nosliece uz šaubām un kaunu. Bērņam jābūt pārliecinātam, ka viņa ticību sev un

pasaulei neapdraudēs sekas, ko radīs spēcīgā tieksme pašam izvēlēties, vai iegūt, vai iznīcināt.

Ž. Piažē (Piaget, 1969) par psihiskās attīstības pamatvajadzību uzskata bērna mijiedarbību ar sociālo vidi, bet V. Merlins (Merlin, 1986) ieteic aplūkot četrus galvenos komponentus, kas nosaka pašapziņas attīstības fāzes, saistot tās :

- ar identitātes apzināšanos, kuras iedīgļi jau pamanāmi 11 mēnešu vecumā, kad zīdāinis sāk atšķirt sajūtas, kas rodas paša ķermenī, no sajūtām, kuras izraisa ārēja iedarbība;
- ar „Es” kā aktīva elementa, kā darbības subjekta apzināšanos, kas izveidojas 2 - 3 gadu vecumā, kad bērns apgūst personu vietniekvārdus;
- ar savu psihisko īpašību apzināšanos, kas rodas pašvērtējuma datu vispārināšanas rezultātā un tāpēc prasa pietiekami attīstītu abstrakto domāšanu;
- ar sociāli tikumisko pašvērtējumu, kas veidojas pusaudža un jaunieša gados, pamatojoties uz saskarsmes un darbības pieredzi.

Bērna personībai attīstoties, ir vajadzība pēc jauniem iesaistītiem un vajadzības pēc saskarsmes, emocionālā kontakta, vērojumiem, novēroto paraugu atdarināšanas, mācīšanās līdzdarbojoties, jo emocionalitāte un jūtu izpausmes pilnveidojas bērna socializācijas procesā, veidojot attiecības jau citā līmenī ar pieaugušajiem un vienaudžiem (Puškarevs, 2001, Svence, 1999). Aizsākot aktīvu sadarbību ar vienaudžiem un līdzcilvēkiem (ģimeni, pedagogiem), vidējā vecuma bērni turpina pilnveidoties, un rotaļu loma šajā vecumā ir saistīta ar sasniegumu motivācijas veidošanos, kas ir svarīga pašvērtējuma izveidē un turpmākai mācīšanās motivācijai skolā. Par saskarsmes motivācijas pamatu kļūst bērna vēlme pēc sasniegumiem gūt vērtējumu – „Es esmu labs”, „Es esmu malacis”, „Es esmu stiprs, gudrs”. Vajadzību realizēšana saistāma ar augstu pašnovērtējumu, pašcieņu un nepieciešamību sevi realizēt un apliecināties (Lapiņa un Ļubkna, 2007).

G. Svence (Svence, 1999) norāda, ka „Es” attīstībā nozīme ir vairākiem kritērijiem:

- ✓ mijiedarbībai starp „mēs” un „es”;
- ✓ bērnam svarīgu cilvēku dotajam vērtējumam;
- ✓ sociālās lomas meklēšanai lomu rotaļās;
- ✓ savas personības atdalīšanai no mātes;
- ✓ sevis atpazīšanai spogulī;
- ✓ sava ķermeņa daļu, priekšmetu piederības apzināšanai;
- ✓ savas dzimuma identitātes apzināšanai.

Katrā bērņā svarīgi attīstīt pašapziņas un pašcieņas jūtas, tāpēc jāņem vērā, ka bērņībā nostabilizējas personības kvalitātes, kā ekstraversija vai intraversija, trauksmainība un nemiers, uzticēšanās vai neuzticēšanās, emocionalitāte, sabiedriskums, nostiprinoties

personībai daudzu faktoru ietekmē: genotipa, vides, apziņas un zemapziņas, atdarināšanas un pašregulācijas.

Veidojoties personībai, pašapziņas attīstība atrodas nepārtrauktā dinamiskā kustībā, ko var salīdzināt ar virpuli, kam ir tendence augt neapstājoties (1.2.2.1. attēls).

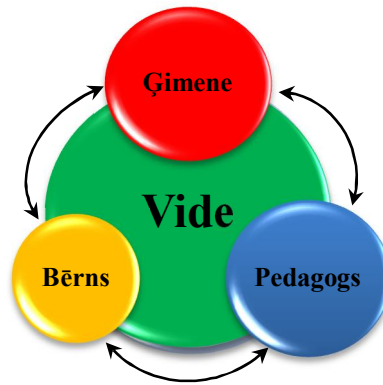

1.2.2.1. att. Pašapziņas attīstības dinamika

Apkopojot iepriekš teikto, varu **secināt**, ka pašapziņas attīstība ir nepārtrauktā dinamikā un norit ar sevis apzināšanu saskarsmē ar apkārtējo vidi. Attīstības process nav apturams, neatkarīgi no tā, vai kāds no vecuma etapiem būs iziets veiksmīgi vai neveiksmīgi, jo „*Es tēls*” turpina attīstīties. Neveiksmīgas attīstības rezultātā var tikt traucēti kādi no pašapziņas veicinātājiem – „*Es*” koncepcijas komponentiem. Vecāku un pedagogu pienākums ir objektīvi izvērtēt, kādu informāciju, uzdevumus, rotaļas un spēles piedāvāt, lai to sarežģītības pakāpe atbilstu vecuma spējām un izvirzītais mērķis būtu bērnam sasniedzams.

1.2.3. Pašapziņas veidošanās audzināšanas procesā

Audzināšana aizsākas ģimenē, kura ir bērna pirmavots pasaules uztveres turpmākam redzējumam un personības izveidei, kura ir pakļauta ģimenes mērķtiecīgai vecāko paaudžu darbībai, jo ir idejiskais, estētiskais, tikumiskais kā arī filozofiskais pieredzes pamats. D. Lieģeniece audzināšanas procesu apskata no kopveseluma pieejas, kurā „audzināšanas process ir pašattīstības sistēma, kuras vienība ir attīstoša audzināšanas situācija” (Lieģeniece 1999, 75.lpp.), kas saistāma sadarbojoties bērnam, vecākiem, pedagogam, veidojot vidi, kura nodrošina attīstības procesu (1.2.3.1. attēls 29. lpp.).

1.2.3.1. att. Mijiedarbība personības attīstības vidē

A. Špona (Špona, 2006), runājot par bērna dzīves attieksmi un dzīves kvalitāti, norāda, ka aizsākumi veidojas ģimenē vēlāk izvēlētajās mācību iestādēs, kur pieaugušie audzināšanas procesā cenšas attīstīt viņos uzmanību pret līdzcilvēkiem un uzvedības iemaņas, kuras izvirza sabiedrība ar vispārpieņemtām normām. A. Britāla (Britāla, 1995) norāda, ka bērniem pašapziņa tiek veicināta, ja viņu pozitīvi novērtē, akcentējot centienus pēc neatkarības, rosinot darboties, iepazīstot apkārtējo pasauli un cilvēkus. Bērns piedzimst bez apziņas par labo un ļauno, jo sirdsapziņa viņā attīstās lēnām, mijiedarbojoties ar vidi, kurā noris audzināšanas process.

R. Kempbels (Kempbels, 1991) uzskata, ka pamatos bērna personības attīstībai ir viņa domāšanas veids, runas stils, rakstura iezīmes pilnībā izveidojas līdz piecu gadu vecumam, ko nosaka vecāku pozitīvā vai negatīvā attieksme, izturēšanās pret bērnu audzināšanas procesā. Par emocionālo tuvības saskarsmi ar māti, bērnam nākot pasaulē, runā Ē. Eriksons (Eriksons, 1968), Ļ. Vigotskis (Виготский, 1997), A. Ādlers (Adlers, 1992) uzsverot, ka īpaši emocionālā saskarsme ar māti, informācija un iespēja darboties, kas ir pamatvajadzības psihisko un fizisko attīstību nodrošināšanai, kā arī pozitīva emocionālā saskarsme veicina pozitīvu emocionālo atbildi, kas veido tuvības sajūtu un uzticēšanos, paļāvību, bet tās trūkums - neuzticēšanos un frustrācijas cēloni. Saskarsmes veidojas ne tikai emocionālas tuvības rezultātā, bet arī darbības procesā, ko bērns apgūst reizē ar miegu, uzturu, aprūpi un saskarsmē ar citiem cilvēkiem, kas sekmē indivīda dzīves prototipa veidošanos un turpmākās dzīves tālāko izaugsmi.

Ģimenes atmosfēra, ietekme būs stiprāka par jebkuru citu ietekmi, nosakot, cik laimīgs, drošs un stabils jutīsies bērns, kāda būs viņa attieksme pret pieaugušajiem, vienaudžiem, cik pārliecināts viņš būs par sevi, kā reaģēs uz jaunām un neparastām situācijām. Tā ir sistēma, kuras funkcionalitāte var būt divējāda.

1. Labvēlīgas un veselīgas ģimenes – *funkcionālas*. Tās ir elastīgas, ar atklātām, brīvām savstarpējām attiecībām, iespējamām lomu maiņām, skaidri formulētiem ģimenes

likumiem. Veselīga ģimene ir vieta, kur izpaužas tuvība, mīlestība, harmonija, dzīvesbiedru uztvere bez aizspriedumiem, prieks par otra panākumiem, labvēlība un iecietība pret otra trūkumiem, nepilnībām. Viens no galvenajiem komponentiem šajā ģimenes struktūrā ir vecāku solidaritāte attiecībās ar bērniem. Vecāki veido ģimenes mugurkaulu, nodrošinot bērniem drošības izjūtu, un tā balstās nevis uz vecāku varas dominēšanu pār bērniem, bet gan uz to, ka vecāku vara nodrošina bērnu drošību. Harmoniskā ģimenē māte no agras bērnības vairāk māca bērnam – kā darīt, bet tēvs – ko darīt.

2. Nelabvēlīgas un neveselīgas – *disfunkcionālas*. Tajās ir zema pašpaļāvība ģimenes locekļu vidū, netiek nodrošināta personības augšana katram tās loceklim. Rets ir laulāto savstarpējais kontakts, vērojama noslēgtība. Tiek noliegta problēmu esamība, jūtams intimitātes trūkums. Humors, optimisms un dzīvesprieks ir reta parādība (Karpova, 2006).

Ā. Karpova norāda, ka A. Ādlera „galvenais pamatprincips, kas jāievēro ģimenē, ir ģimenes locekļu savstarpējā cieņa. Bērnu pašapziņa ir atkarīga no mīlestības un cieņas ģimenē” (Karpova, 2006, 272.lpp.). S. Kovaļovs (Kovaļovs, 1990) raksta par pētījumiem, kuri pārlicinoši pierādījuši, ka neviena audzināšanas iestāde nesniedz to, ko dod normāla ģimenes gaisotne - bērna saskarsme ar tēvu un māti, norādot, ka bērni, kuri agri zaudējuši savus vecākus vai auguši nepilnās ģimenēs, zināmā mērā atpaliek no saviem vienaudžiem, kuriem ir pilnvērtīga ģimene, kā arī grūtāk sokas ar savas vietas meklējumiem dzīvē, lai gan minētais nav viennozīmīgs, jo to būtiski ietekmē ģimenes tikumiskais un psiholoģiskais klimats.

Bērna dzīves ceļu lielā mērā nosaka ģimenes apstākļi, ieskaitot tās sociālo stāvokli un vecāku izglītības līmeni, nodarbošanās veidu, materiālo stāvokli. Līdzās apzinātai, mērķtiecīgai audzināšanai, ko viņam sniedz vecāki, uz bērnu iedarbojas visa ģimenes iekšējā atmosfēra, un iedarbības efekts uzkrājas gadu gaitā (Kons, 1985). Ģimene ir kā veicinošs faktors, ja vecāki ir kā paraugs un tiek radīta kopības sajūta ģimenē, rūpes vienam par otru, izpalīdzība, sadarbība, savstarpēja sapratne un atklātība. Svarīgi, ka A. Ādlers uzsver savu attieksmi pret sodiem, pamācībām un sprediķiem, norādot, ka tā nekas nav panākams. Ja bērns vai pieaugušais nezina, no kuras vietas uzsākt pārmaiņas, tad nekas nav līdzams, jo bērns nesaprot, ko no viņa grib, viņš kļūst bailīgāks un viltīgāks (Ādlers, 1992, 24.lpp.). Ģimenes veiksmīga pastāvēšana iespējama, ja tā ieinteresēta dzīvot saskaņā, konstruktīvi analizējot un risinot strīdu un konfliktu situācijas. Jebkuru modeļu, stilu un veidu piemēri var būt noderīgi ģimenes saskarsmes un attiecību analīzē. Lai izprastu ģimeņu modeļus un

bērna lomu tajā Ā.Karpova (Karpova, 2006, 304.lpp.) piedāvā apskatīt D. Fīlda izveidoto piecu ģimenes modeļu raksturojumu (1.2.3.1. tabula).

1.2.3.1. tabula

Ģimenes modeļu raksturojums (Karpova, 2006, 304.lpp.)

<i>Ģimenes modelis</i>	<i>Modeļa raksturojums</i>
<i>Ģimene, kas uzņemas saistības. Savstarpēji saistītā ģimene</i>	Bērni ir nodrošināti ar izpratni par identitāti, „Es” robežām, drošību un spēj nodibināt attiecības ar citiem. Bērniem netiek uzsvērtas viņu atšķirības.
<i>Valdošā ģimene</i>	Vecāki uzspiež bērniem savu autoritāti, nerēķinoties ar viņu vajadzībām, interesēm un emocionālo noskaņojumu.
<i>Pasargājošā ģimene</i>	Vecāki sevi 100 % ziedo bērniem, paši atsakoties no savas dzīves, visu darot bērnu vietā, kas liedz bērnam attīstīt savu pašapziņu. Vecāki neizjūt šīs uzvedības sekas.
<i>Haotiskā ģimene</i>	Ģimenes locekļu starpā pastāv plaša savstarpējās attiecībās. Rūpes vienam par otru izpaliek, un jautājumi par emocionālo pusi netiek skarti.
<i>Aprēķinu ģimene</i>	Bērni jūtas apspiesti ģimenē un vainīgi, ja grib to atstāt vai rīkoties pretēji ģimenes tradīcijām. Izdzīvošanu šajā ģimenē nosaka spējas piemēroties pārējo ģimenes locekļu normām.

1.2.3.1. tabulā minētie ģimeņu modeļi atsevišķi nav sastopami, bet kādam no minētajiem modeļiem ir tendence dominēt. A. Ādlers (Adlers, 1992) izceļ indivīda atbildību pašam par sevi un indivīda brīvās gribas spējas vadīt pašam savu darbību un dzīves secību, kas ir svarīga, lai bērns izjustu savu vietu un nozīmi ģimenes struktūrā, kā arī vecāku nepieciešamību bērnam ieaudzināt patstāvību, pacietību grūtās situācijās, neuzspiežot savu gribu, netēlojot autoritāti un nepazemot bērnu, lai viņš nezaudētu ticību saviem spēkiem. Lai nodrošinātu bērna sekmīgu iekļaušanos dzīvē, I. Kons ir nosaucis trīs galvenos mehānismus, kuri to veicina – *pamatojums, identifikācija un izpratne* (Kons, 1985):

- *pamatojums* - uzslavējot bērnu par pareizu rīcību un taktiski nosodot nepareizu rīcību, vecāki pakāpeniski veido viņa apziņā normu sistēmu, kuru bērns radoši pārveido par savu uzvedības un darbības likumu apkopojumu, kas veidos stabilāku pašvērtējumu un patstāvību lēmuma pieņemšanā, kas ir svarīgi pašapziņas veicināšanai;

- *identifikācija* – mehānisms, kas pamatojas uz bērna cieņu un mīlestību pret vecākiem, uz viņu autoritāti, uz bērna tieksmi atdarināt vecākus. Bērns cenšas atdarināt vecāku darbības, iegūstot nepieciešamās iemaņas. Vecāki ir kā paraugs pēc kā tiekies un veicinās pašaudzināšanu;

- *izpratne* - tikai patiesi labi zinot, kas notiek bērna iekšējā pasaulē, nekavējoties un iejūtīgi iedziļinoties viņa problēmās, iespējams veicināt pašvērtējumu, kas ir svarīgākais pašapziņas komponents.

Pirmsskola ir nākamais posms aiz ģimenes bērna socializācijai un izpratnes veidošanai par sabiedrību kopumā. Iekļaujoties jaunajā vidē, bērns nāk ar savu dzīves pieredzi, ko ir ieguvis ģimenē, tāpēc pedagogs ir iepriekš apgūto iemaņu prasmju un jau izveidojušos priekšstatu kopuma pēctecīgs turpinātājs. Pirmsskolas izglītības mērķis ir attīstīt katra bērna aktivitāti (ētiski estētisko, intelektuālo, fizisko), veidojot iekšēju vēlmi, izzināt apkārtējo pasauli un apgūt pieaugušo radīto pieredzi. Darbā minētie autori apskata bērna attīstības pamatvērtības, kuras ir pašapziņas veicinātājas, ko par pamatmērķi izvirza pirmsskolas izglītības programma, uzsverot ētiski estētiskās, intelektuālās un fiziskās aktivitātes, veidojot vēlmi izzināt apkārtējo pasauli un apgūt pieaugušo pieredzi, kā arī jāveido „*Es*” apziņa, kas balstās uz savas rīcības, darbības, jūtu, vēlmju, interešu apzināšanu un savu spēju izpausmi aktīvā darbībā (16).

Bērna pašapziņas un pašcieņas veidošanās ir saistīta ar audzināšanu un mācību procesu - rotaļnodarbībām, kurš ir kā veicinātājs un attīstītājs šīm jūtām. Pedagoģa mērķis ir radīt daudzveidīgus apstākļus un daudzveidīgiem līdzekļiem veidot vienotu pamatu bērna pašattīstībai un spēju pašatklāsmei, saglabājot optimismu un pārliecinātību pat brīžos, kad jācieš pedagoģiskās neveiksmes (Svence, 1988). Audzināšanas procesā katram bērnam nepieciešama individuāla pieeja, jo atšķirīgo temperamentu un emocionālo rakstura iezīmju dēļ visiem nav piemērojamas vienādas audzināšanas metodes.

I. Puškarevs (Puškarevs, 2001) uzsver, ka bērna attīstības procesā svarīgs vecumam atbilstoši individuālais psiho-dinamiskais raksturojums, kuram piemīt iedzimtības faktors, kas atkarīgs no raksturīgā temperamenta tipa, ko nosaka indivīda nervu sistēmas procesa spēks, kustīgums un līdzsvars.

A. Vorobjovs (Vorobjovs, 2000, 173.lpp.) piedāvā apskatīt I. Pavlova izstrādātos temperamenta tipus un to raksturojumu, kuru pamatā ir iedzimtie augstākie nervu darbības procesi (1.2.3.2. tabula, 33.lpp.).

Temperamentu saskarsmes raksturojums un klasifikācija attiecībā pret augstākās nervu sistēmas darbības tipu (Vorobjovs, 2000, 173.lpp.)

<i>Temperamenta tips</i>	<i>Temperamenta raksturojums</i>	<i>Nervu sistēmas īpašības</i>			<i>Augstākās nervu darbības tips</i>
		<i>Pēc spēka</i>	<i>Pēc līdzsvarotības</i>	<i>Pēc kustīguma</i>	
Sangviniķis	Grūti sasniegt mērķus, līdz galam paveikt uzdevumu. Runā nepārdomāti. Patīk pārmaiņas. Jāattur no vēlmes uzņemties vairāk pienākumu kā spēj paveikt. Mēdz aizmirst norunāto. Bieži jāslavē par padarīto un sasniegto. Mēdz pārspīlēt. Vēl otram tikai labu.	Spēcīgs	Līdzsvarots	Kustīgs	Dzīvs
Melanholiķis	Jūtīgs, viegli aizvainojams. Negatīvi noskaņots, moka depresijas. Nepieciešami pārdomāti un mīļi komplimenti. Svarīgs dzīves plāns. Jūtīgs un emocionāls.	Vājš	Nelīdzsvarots	Inerts	Vājš
Holēriķis	Dzimis vadītājs. Svarīgi apmainīties ar domām un viedokļiem. Nevēlas nevienu sāpināt. Saskarsmē meklē sev līdzīgos.	Spēcīgs	Nelīdzsvarots	Kustīgs	Nevaldāms
Flegmātiķis	Visam nepieciešams pamatojums. Saskarsmē nav entuziasma. Jāļauj pieņemt izšķirošus lēmumus. Jāiedrošina uzņemties pienākumus un atbildību. Strīdīgās situācijās nedrīkst vainot vienus otru. Līdzcilvēkiem jānovērtē viņa līdzsvarotība.	Spēcīgs	Līdzsvarots	Inerts	Mierīgs

Audzinašanas un vides ietekmē temperaments var nedaudz mainīties dzīves laikā. Cilvēka raksturs ir atkarīgs no temperamenta (Litauere, 1998).

D. Dzintere un I. Stangaine uzskata, ka temperaments ir saistīts ar emocionālo inteliģenci, par kuru var spriest pēc sekojošiem rādītājiem:

- ✓ sevis apzināšanās - savs fiziskais un garīgais „Es”, lēmumu pieņemšana balstoties uz iekšējām sajūtām;
- ✓ spēja pārvaldīt savas emocijas, savaldot dusmas un citas negatīvas emocijas;
- ✓ sevis iedvesmošana;

- ✓ motivēta darbība, tās prasmīga izmantošana, emocijas mērķu sasniegšanai (pabeigšu iesākto darbību, un tad darīšu nākamo);
- ✓ spēja saprast citu izjūtas (kāpēc priecājās, bēdājās, dusmojās);
- ✓ prasme veidot attiecības ar cilvēkiem (Dzintere un Stangaine, 2007).

Pirmsskolas vecuma bērniem audzināšanas process notiek caur rotaļu, un tā ir pašapziņas sekmētāja. D. Dzintere un I. Stangaine (Dzintere un Stangaine, 2007) uzsver komponentus, kuri raksturo pirmsskolas vecuma bērnu pašapziņas būtību (1.2.3.2. attēls).

1.2.3.2. att. Rotaļa –pašapziņas sekmētāja audzināšanas procesā

Apkopojot iepriekš teikto, var **secināt**, ka bērna pašapziņas veidošanos ietekmē apkārtējās vides saskarsmes procesi, kuros lielākā nozīme ir ģimenes videi, kas orientēta uz pozitīvu sadarbību un ir stiprāka par ārējo ietekmi, nosakot personības attīstības procesā stabilitātes, attieksmes un pārlicības veidošanos, veicinot pašapziņas attīstību.

Audzināšanas pamatā ir mērķtiecīga sadarbība starp pedagogu, bērnu un viņa vecākiem, kas palīdz precīzi izvēlēties piemērotākās metodes, atbilstoši bērna individualitātei, veicinot pozitīvu pašapziņas attīstību.

2. 4 - 5 GADU VECU BĒRNU PAŠAPZIŅAS VEIDOŠANĀS IZPĒTE

2.1. Pētījuma bāzes un izpētes metožu raksturojums

PII X 4 – 5 gadu vecu bērnu grupā tika veikts pētījums par pašapziņas veidošanos. Pētāmā pirmsskolas vidējā vecuma grupa tika nokomplektēta un uzsāka pirmo mācību gadu 2011. gada 1. septembrī. Grupu apmeklēja 24 bērni, no kuriem 9 ir zēni un 15 meitenes.

Pētāmās grupas vispārīgs raksturojums.

Adaptācijas periods, kad bērniem nepieciešamas pielāgošanās spējas, lai notiktu aktīvāka sociālās vides uzvedību normu apguve grupā, ieilga, jo oktobra mēnesī bērni slimoja ar vējbakām, kas lika izdzīvot atkārtotu adaptāciju novembra beigās un decembra sākumā. Bērnu neregulārais apmeklējums adaptācijai uzskatāms kā veiksmīgs, jo bija lielāka iespēja katram individuāli pievērst uzmanību, iepazīstot bērna raksturu, temperamentu un attīstības līmeni, kā arī bērniem savstarpēji veidojās draudzīgas attiecības. Bērni, kuri regulāri apmeklēja pirmsskolu, veiksmīgi iekļāvās grupas ikdienā, atrada sev domubiedrus un pieņēma dienas režīmu.

Kopš janvāra, grupas bērni ir saliedētāki un draudzīgi rotaļās, komunikācijā. Meitenes izveidoja savu rotaļu stūrīti, kur tiek izspēlētas dažādas dzīves situācijas – kāzas, bēres, slimošana, iešana pie ārsta, uz veikalu, bet zēni konstruē garāžas, rotaļājas ar mašīnām un sadarbojas ar meitenēm tad, kad nepieciešams lomu spēlē izspēlēt ģimenes ainas – mamma, tētis, bērns. Lomu rotaļās parādījusies pedagogu lomu atdarināšana, mācot lelles un mācot viens otru - deju soļus, dziesmu tekstus, gan rādot attēlus, liekot pastāstīt, ko redz, kā to sauc. Bērni izrāda iniciatīvu palīdzēt uzklāt galdu, sakārtot grāmatas, viens otram norāda kļūdas. Otrajā pusgadā bērni nodarbībās kļuvuši vērīgāki, ieklausās jautājumus, kļuvuši drošāki un pārliecinātāki, nekautrējas runāt pa vienam. Cenšas ievērot noteikto grupas kārtību, sasveicināties, atvadīties, atvainoties, ja nodarīts pāri.

Pirmajā pusgadā grupas saliedētību bērnu starpā varēja vērot gatavojoties Miķeļdienai, 18.novembra svinībām un Ziemassvētku uzvedumam, bet otrajā pusgadā emocijām bagātākie svētki bija Lieldienas un Mātes diena.

Lieldienās tika krāsotas un meklētas olas, kā arī izspēlētas dažādas rotaļas – olu ripināšanas sacensības, olu cīņas un vērtēšana – kuram skaistākā ola.

Mātes dienas koncertam bērni gatavojās ar īpašu atbildības sajūtu, katrs iemācījās skaitīt dzejoli un kopā ar pedagogu sagatavoja savai mammai „rotaslietu lādīti”. Darbs tika veikts ar katru bērnu individuāli, tāpēc bija iespēja veidot savstarpējo kontaktu, pārrunāt ar bērniem sajūtas, pārdzīvojumus, noskaidrot, kas viņu satrauc, uzklaut viņu emocijām

bagātos stāstījumus par sadzīvi ģimenē vai kādu pasākumu, kur pabijuši kopā ar vecākiem, vai vēl dosies.

Pamatojoties uz 4 – 5 gadu vecu bērnu attīstības raksturīgajām iezīmēm, apkopoti vērtēšanas kritēriji, kas apskatīti četrās jomās. Izveidotajā 2.1.1. tabulā apkopota informācija par bērnu attīstības aktivitāšu norisi grupā 2011./2012.m.g.

2.1.1.tabula

PII grupas bērnu attīstības vispārīgais raksturojums 2011./2012.m.g.

<i>Apgūstamās prasmes un iemaņas</i>	<i>1.pusgads</i>	<i>2.pusgads</i>
<i>Fiziskā attīstība</i>	<p>Bērni veic dažādus fiziskos vingrinājumus. Apgūst lēkšanas, soļošanas iemaņas, orientēties telpā (labā/kreisā puse, uz priekšu, sāniem, aiz muguras). Vingrinās patstāvīgi griezt ar šķērēm, vilkt līnijas, izmantojot dotos šablonus. Apgūst patstāvīgas ģērbšanās iemaņas.</p>	
<i>Intelektuālā attīstība</i>	<p>Nodarbību laikā tiek izmantoti dažādi uzskates materiāli: attēli, roku lelles, grupas lielākie draugi – lelle - Dabas Pētnieks Franks un Ciparu Tārpiņš, kā arī pamācošas multfilmās, didaktiskās spēles. Rokdarbos, zīmēšanā un veidošanā tiek pielietotas dažādas darba tehnikas. Roku vingrinājumiem, matemātisko priekšstatu veidošanai, runas attīstībai, atmiņas un uzmanības trenēšanai, papildus iepriekš minētajam, tiek izmantoti dabas materiāli un darba lapas.</p>	
<i>Sociāli emocionālā attīstība</i>	<p>Bērni ir atsaucīgi, vērsti uz sadarbību. Grupā tiek ievērots dienas režīms un pilnvērtīgi izmantots atvēlētais laiks rotaļnodarbībām, kā arī atpūtai un pastaigām ārā. Mācību process notiek visas dienas garumā arī brīvajā laikā, kad bērniem ir iespēja darboties ar dažādām attīstošām spēlēm, celt sapņu mājas, pilsētas rotaļlietām, skatīties grāmatas, zīmēt, griezt un līmēt. Bērnu izaugsme vērojama darba iemaņu apguves procesā, darbos vērojama dinamika, ievērojot katra bērna individualitāti un rakstura iezīmes. Sociālo prasmju un iemaņu apguve notiek darbības procesā, sasaistot to ar sajūtām, uztveri, domāšanu un atmiņu. Bērniem tiek mācītas pieklājīgas uzvedības normas – sasveicināties un atsveicināties, ne tikai grupas ietvaros, bet arī dodoties ārpus grupas telpām, kā arī uzmanība tiek pievērsta apkārtējās vides sakārtībai, grupā katrai lietai sava vieta.</p> <p>Bērni tiek rosināti organizēt savu darbavietu pirms un pēc nodarbībām, uzturēt kārtību grupā un savās darba materiālu kastēs.</p> <p>Veicināta patstāvība, spēja ieraudzīt un novērst nekārtību tuvākajā</p>	

PII grupas bērnu attīstības vispārīgais raksturojums 2011./2012.m.g.

Apgūstamās prasmes un iemaņas	1.pusgads	2.pusgads
	<p>apkārtņē, prast atrast, atšķirt savas lietas, apģērbu citu lietu vidū, kā arī apgūta galda kultūra, higiēna un patstāvīgas ģērbšanās iemaņas.</p> <p>Uzmanība tiek pievērsta draudzīgu attiecību veidošanai, lai neviens netiktu aizskarts ar vārdiem un darbiem. Ar bērniem ir pārrunāti iekšējās kārtības noteikumi, drošība, pienākumi un tiesības.</p> <p>Veiksmīgākai sociālo prasmju apguvei tiek izmantotas dažādas rotaļas, spēles, uzskates materiāli.</p>	
Mākslinieciski estētiskā attīstība	<p>Bērni aktīvi piedalās radošo darbu procesā. Vērojama radoša pieeja mākslinieciskajā darbībā, nebaudās eksperimentēt, brīvajā laikā droši izmanto dažādus materiālus, lai īstenotu savas fantāzijas (plastilīnu, krāsainos zīmuļus, aplikāciju papīru, šķēres, līmi, dažādus dabas materiālus: zīles, kastaņus, čiekurus, akmentiņus, pupas u.c.).</p> <p>Grupā bērni dzied, deklamē, piedalās grupas vizuālajā noformēšanā.</p>	
Sadarbība ar vecākiem	<p>Jautājumi un aktualitātes, kuras skar bērnus, tiek pārrunātas nekavējoties ar katra bērna vecāku individuāli, norādot ne tikai sasniegumus, bet arī problēmas, kuriem tiek meklēts kopīgs risinājums.</p> <p>Veiksmīga komunikācija notiek kopīgi izveidotajā grupas e-pastā, kur vecāki tiek informēti gan par gaidāmajām nedēļas tēmām, svētkiem, koncertiem, izstādēm, saimnieciskajiem jautājumiem, kā arī katrs var izteikt savu viedokli, priekšlikumus.</p>	

Lai izpētītu bērnu pašapziņas veidošanos, tika pielietotas šādas metodes:

- ✓ pedagoģiskā novērošana, kas veikta 24 bērniem un fiksēta 2 novērošanas protokolos 2011./2012.m.g. sākumā un beigās (5.,6. pielikums);
- ✓ Dembo-Rubinšteinas metode bērna pašvērtējuma noteikšanai;
- ✓ 45 vecāku anketēšana un aptauja, jo grupu apmeklē dvīņi, un vienam bērnam ir viens vecāks.

Pedagoģiskā novērošanas mērķis: izpētīt bērnu pašapziņas veidošanos PII X audzināšanas procesā. Pedagoģiskā novērošana tika veikta 2011./2012.m.g. sākumā un beigās, balstoties uz autoru Ļ. Vigotska, Ē. Eriksona, Ž. Piažē, G. Kraigas, A. Reana, R. Berna, I. Kona, V. Džeimsa darbiem, kā arī izveidotajiem izpētes kritērijiem:

- ✓ bērna aktivitāte rotaļās;

- ✓ runas izteiksme;
- ✓ tieksme pēc sasniegumiem;
- ✓ ticība saviem spēkiem;
- ✓ draudzīgums, attieksme pret citiem;
- ✓ emociju izrādīšana.

Atbilstība izvirzītajiem kritērijiem protokolā fiksēta 4 izteiktības līmeņos pēc sekojošām pazīmēm:

1. pazīme ir neizteikta;
2. pazīme ir vairāk neizteikta, kā izteikta;
3. pazīme ir vairāk izteikta, kā neizteikta;
4. pazīme ir ļoti izteikta.

Dembo-Rubinšteinas metode bērna pašvērtējuma noteikšanai.

Lai noteiktu katra bērna pašvērtējuma līmeni pēc pirmā mācību pusgada, tika izmantota Dembo – Rubinšteinas (Рубинштейн, 1970,163.lpp.) metode, kas sākotnēji tika izstrādāta skolas vecuma bērnu un pieaugušo pašvērtējuma līmeņa noteikšanai, un kuru veiksmīgi ir pielāgojušas un aprobežjušas autores O.Vaskova un A.Politikina (Васькова, Политыкина, 2011,16.lpp), strādājot ar pasaku terapiju pirmsskolā. Metodes īstenošanai nepieciešama papīra lapa un krāsainie flomāsteri. Uz papīra lapas tiek uzzīmēta 10cm gara, vertikāla līnija, tad bērnam tiek paskaidrots, ka līnijas augšā atrodas visi laimīgie bērni, bet līnijas apakšā - visnelaimīgākie bērni. Skaitlisko vērtību nosaka, izmērot bērna veiktās atzīmes attālumu no līnijas apakšējā punkta un noapaļojot līdz veselam skaitlim centimetros. Uzdevuma būtība ir likt bērnam, saskaņā ar viņa konkrētā brīža sajūtām, atzīmēt uz vertikālās līnijas to vietu starp galējiem punktiem, kurā viņš redz sevi. Pēc līdzīga principa var izteikt arī citus apgalvojumus, definējot galējos stāvokļus, piemēram, mani ģimenē mīl, norādot, ka augšā ir ģimenēs mīlētākie bērni, bet apakšā tie, kurus mīl vismazāk. Pēc sajūtu fiksēšanas ar bērnu ir jāveic pārrunas, lai noteiktu konkrētu atbilžu nianses, problēmas, kas var ietekmēt atbildi un nodarbina prātu, kā arī saprast bērna vispārējos priekšstatus, par laimi, nelaimi, veiksmi vai neveiksmi.

Pamatojoties uz veiktā mērījuma pašvērtējuma līmeņa rādītāju grupā, tika izvēlēti padziļinātai izpētei 2 bērni ar zemāko pašvērtējuma līmeni un 2 bērni ar augstāko pašvērtējuma līmeni.

Vecāku aptauja.

Lai labāk varētu izzināt reālo situāciju un izprast bērnu pašvērtējumu, tika sastādīta vecāku aptaujas anketa (2. pielikums.) un izveidota aptaujas lapa ar 3 jautājumiem (4. pielikums).

2011./2012.m.g. sākumā 45 PII X grupas bērnu vecāki, no kuriem 22 tēvi un 23 mātes, aizpildīja anketas (visas izsniegtās 45 aptaujas anketas tika aizpildītas un atgrieztas).

Aptaujas anketā informāciju sniedz katrs vecāks individuāli, atbildot uz jautājumiem, kuri norāda vecāku attieksmi pret bērnu, ģimenes modeli, uz savstarpēju sadarbību, attiecībām, veiksmīgu prasmju un iemaņu veicināšanu.

2011./2012.m.g. beigās tiem pašiem grupas bērnu vecākiem tika lūgts atbildēt uz 3 jautājumiem (no 24 aptaujas lapām tika aizpildītas un atgrieztas 12).

Aptaujas jautājumu mērķis bija iegūt kopīgo ģimenes viedokli, kas palīdzētu apzināt izmaiņas bērna uzvedībā, iemaņu un prasmju apgūvē kopš 2011./2012.m.g. sākuma, kad uzsāka apmeklēt pirmsskolu, kā arī viedokli par vecāku un pedagoga lomu tālākai bērna pašapziņas veicināšanai.

2.2. Pētījuma programmas apraksts

Lai veiktu kvalitatīvu pašapziņas veicināšanas izpēti audzināšanas procesā 4 – 5 gadus veciem bērniem, 2011./2012.m.g. sākumā, balstoties uz LR IZM apstiprināto „Pirmsskolas izglītības programmu” un PII X vadītājas vietnieces metodiskajā darbā izstrādāto mācību gada tematisko plānu, tika izveidota pētījuma programma bērna pašapziņas veicināšanai audzināšanas procesā, balstoties uz teorētiskās literatūras izpētes rezultātā izveidotiem kritērijiem, kuri uzskaitīti 2.1.apakšnodaļā 37, 38 lpp.

2.2.1.tabula

Pozitīvas pašapziņas veicināšanas aktivitātes vidējā vecuma bērniem mācību gada garumā

Uzdevumi	Aktivitātes	Mēnesis
Iepazīstināt ar grupu, tās kārtību, grupas biedriem.	Zinību diena. Visi kopā ar ģimenēm pulcējas „Rožu laukumā”, pēc tam katra grupa dodas uz savām telpām, lai iepazītos viens ar otru.	Septembris
Rosināt izpratnes veidošanos par sakoptu vidi, tās lomu mūsu ikdienā.	Savu mantu sakārtošana, skapīša un darba kastes uzturēšana kārtībā, grupas mantu savākšana. ”Katrai lietai sava vieta”, filmas demonstrācija „Vecā sētnieka stāsts”, „Si – Si – Dra”, pēc filmu noskatīšanās – pārrunas.	Septembris
Veicināt radošo fantāziju un darboties prieku kopā ar vecākiem.	Izstāde “Rudentiņš bagāts vīrs”. Bērni darbus gatavo kopā ar vecākiem. Darbi novietoti foajē kopīgai apskatei un vērtēšanai.	Septembris
Izprast latviešu tautas tradīcijas, aktivizēt piedalīšanos tajās. Iesaistīties dažādās fiziskās aktivitātēs.	Miķeļdienas gatavīšana.	Septembris
Veicināt izpratni par izmaiņām dabā.	Rudens krāsas, pārmaiņas PII teritorijā.	Oktobris
Veicināt pozitīvas emocijas.	Teātra izrāde „Ķipločiņa piedzīvojumi lielveikalā”.	Oktobris

Pozitīvas pašapziņas veicināšanas aktivitātes vidējā vecuma bērniem mācību gada garumā

Uzdevumi	Aktivitātes	Mēnesis
Veidot drošu un patīkamu vidi grupā.	Pārrunājam “Kā es jūtos savā grupā?”	Oktobris
Veicināt bērnos izpratni par veselībai draudzīgiem paradumiem.	Salātu balle.	Oktobris
Palīdzēt izprast godīguma būtību.	„Pasaka par zelta cirvi”.	Novembris
Mans drošākais ceļš uz pirmsskolu, attīstīt runu, veicināt drosmi.	Kopīgi tiek apspriesta drošība uz ceļa un ko darīt, ja nomaldās.	Novembris
Izkopt nacionālo pašapziņu.	18.novembrim veltīts pasākums. Lukturīšu izgatavošana un ienešana Lielajā zālē.	Novembris
Veicināt piederības sajūtas savai ģimenei.	Veidot savu ģimenes koku.	Novembris
Mudināt bērnos interesi un veicināt prasmi strādāt grupā.	Adventes vainags.	Decembris
Rosināt interesi par dažādām profesijām.	Lomu rotaļas atbilstoši dzirdētiem literāriem darbiem.	Decembris
Aktivizēt sadarbību, ietverot atmiņas treniņu, prasmi uz klausīt citus.	Rotaļa “Atbilstošs attēls”.	Decembris
Ļaut sajūst dāvināšanas un dāvanu saņemšanas prieku. Vecāku un bērnu kopīgie svētki pirmsskolā.	Ziemassvētku pasākums “Rūķu darbnīca”.	Decembris
Veicināt mīlestības sajūtas pret tuvākajiem.	Projekts kopā ar vecākiem „Mana māja”.	Janvāris
Attīstīt estētiskās jūtas. Dot iespēju justies atzītam.	Rotaļa “Kompliments pa pastu”.	Janvāris
Sekmēt individualitātes izjūtu, paštēlu.	Stāstījums “Mans vārds”.	Janvāris
Attīstīt prasmi patstāvīgi veikt darbu.	Pasaka „Miks, slinkums un godprātība”.	Janvāris
Mudināt bērnos interesi un veicināt prasmi strādāt grupā.	O. Vācietis „Sveču balle”.	Februāris
Veicināt muzikālās spējas un talantus.	Izgatavojam savu mūzikas instrumentu.	Februāris
Rosināt bērnos pateicības izjūtas.	V. Sutejeva pasaka „Burvju nūjiņa”	Februāris
Veicināt kopīga brīvā laika pavadīšanu ģimenē, savstarpēji sadarbojoties, veidojot „Putnu”.	Putnu dienas pirmsskolā. Kopīgi izgatavots putns, lai izgreznotu foajē.	Marts
Veidot priekšstatus par galda kultūru.	Sviestmaižu balle.	Marts
Attīstīt sapratni, uzticēšanos ģimenē.	Grāmata “Mani labie darbi”.	Marts
Iedrošināt bērnu darbībai.	Labo vārdu “lidlauks”.	Marts
Turpināt veidot priekšstatus par latviešu tautas tradīcijām, aktivizēt līdzdarbošanos tajās.	“Nāc nākdama, Lielā diena”.	Aprīlis
Iepazīties tuvāk ar darbu rotaļnodarbībās.	„Atvērto durvju” diena vecākiem.	Aprīlis
Veicināt emocionālo attīstību.	Latviešu tautas pasaka „Lūsiņa”.	Aprīlis

Pozitīvas pašapziņas veicināšanas aktivitātes vidējā vecuma bērniem mācību gada garumā

Uzdevumi	Aktivitātes	Mēnesis
Veicināt bērna draudzīgumu, uzticību.	Pasaka „Kuģītis”, „Zem sēnītes”.	Aprīlis
Veidot emocionālu un ētisku pārdzīvojumu.	Teātra izrādes “Diegabiksis”.	Maijs
Veicināt cieņas un mīlestības sajūtu pret saviem tuvākajiem – māti, tēvu - ģimeni.	Mātes diena.	Maijs

2.3. Pašapziņas attīstošo vingrinājumu aprakstsSeptembris

PII X 4 – 5 gadu vecu bērnu pētāmā grupa 2011./2012.mācību gadu uzsāka 1.septembrī. Pirms bērnu ierašanās pirmsskolā grupas iekārtojumu audzinātājas veidoja tā, lai radītu mājas izjūtu, izvietojot telpā dīvānu un paklāju. Zinību dienā grupas bērni pirmsskolā ieradās kopā ar abiem vecākiem, un iepazīšanās notika ar katru no viņiem. Bērni grupā iepazīs ar tās izvietojumu un kārtību. Lai bērni justos drošāk šajā dienā, vecāki bērnus neatstāja uz visu dienu, bet gan pēc kopā nobaudītā kliņģera un fotografēšanās „Rožu laukumā” devās mājās. Grupas ikdienu un rotaļnodarbības sākās nākamajā dienā.

Pirmā septembra nedēļa pagāja emocionāli gan bērniem, gan vecākiem, jo rīta cēliens sagādāja emocionālus pārdzīvojumus:

- jauna vide;
- cilvēki;
- noteikumi.

Nedēļas ietvaros runāja par:

- uzticēšanos;
- draudzību;
- sadarbību;
- sakoptu vidi, kurā atrodamies.

Bērnu uzmanība bija vērsta uz :

- jaunu draugu vārdu apgūšanu;
- savu mantu sakārtošanu drēbju skapīšos;
- darba kastes uzturēšanu kārtībā;
- grupas mantu sakārtošanu - ”Katrai lietai sava vieta”.

Bērniem tika demonstrētas divas Rīgas kinostudijas multiplikācijas filmas, „Vecā sētnieka stāsts” un „Si – Si – Dra”, pēc kuru noskatīšanās viņi:

- bērni puda savu viedokli;
- stāstīja viens otram kas ir labi, kas slikti.

Filmu demonstrēšana radīja kopības sajūtu.

Bērniem tika demonstrētas divas Rīgas kinostudijas multiplikācijas filmas, „Vecā sētnieka stāsts” un „Si – Si – Dra”, pēc kuru noskatīšanās:

- bērni puda savu viedokli;
- stāstīja viens otram kas ir labi, kas slikti.

Filmu demonstrēšana radīja kopības sajūtu.

Lai veicinātu bērna izpratni par latviešu tautas tradīcijām, kuras no paaudzes paaudzēm nodod informāciju par tikumiskajām un morāles normām, pirmskola organizē dažāda veida aktivitātes – rotaļas, spēles un dziesmas, veidojot izpratni par gadskārtu ritumu.

Organizējot „Miķeļdienas gadatirgu”, bērniem bija iespēja piedalīties rotaļās un dziesmu dziedāšanā kopā ar pirmsskolas citām grupām.

Svētkos organizētās aktivitātes veicināja:

- savstarpējo komunikāciju;
- saliedētību;
- savu prasmju apliecināšanu, ko palīdzēja iespēja iejusties dažādās lomās,

izdzīvojot ražas svētku prieku – pēc padarīta darba seko svētki.

Oktobris

Risinot apkārtējās pasaules apzināšanas jautājumus ar gadskārtu ieražu, tradīciju apzināšanas jautājumiem, var secināt, ka bērna aktīvā darbība rosina prieku un vēlmi atkārtoti izdzīvojot veiktās aktivitātes.

Lai veidotu bērnam dabas skaistuma izjūtu, kas izraisa prieku, izbrīnu, izpratni par izmaiņām gadalaiku mijā, bērniem nedēļas laikā vajadzēja iejusties kādas krāsas tēlā (katru dienu cita dominējošā krāsa apģērbā vai aksesuārā, piemēram, pirmdiena - dzeltenā krāsa, otrdiena- zaļā) un, izmantojot dažādus dabas materiālus, varēja veidot savas rudens kompozīcijas, kuras vēroja un vērtēja gan paši, gan vecāki, piešķirot tām „ziļu un kastaņu punktus”.

Pozitīvu emociju spektru bērni izdzīvoja, skatoties G.Baloža teātra izrādi „ Ķiplociņa piedzīvojumi lielveikalā”, izrādes laikā bērnus mudināja iesaistīties dziesmās, darbojoties līdzī.

Lai veidotu drošu un patīkamu vidi grupā, kopā ar bērniem apsprieda savstarpējo pieklājību, nesaskaņu risināšanu, uzklauso vienam otru.

„Rīta aplī” bērni centās viens otram pateikt labus vārdus, piemēram, - „Tu šodien esi draudzīgs, laipns, priecīgs, bēdīgs” (8. pielikums). Nodarbībā katrs izveidoja savu sajūtu seiņu, ko pielika pie sienas zem virsraksta „Es šodien esmu...”.

Rudens dārzeni ir bagāti ar saules enerģiju un vitamīniem, to lietošana uzturā palīdz bērniem būt veseliem un stipriem, tāpēc:

- pārrunājot un aptaustot,
- apskatot;
- salīdzinot;
- pasmaržojot līdz atnestos dārzeņus un augļus, katram bija iespēja ne tikai ar to iepazīstināt pārējos grupas biedrus, bet arī nodarbības noslēgumā, izspēlējot „Salātu balli”, tos nogaršot. Darbošanās prieks un iespēja visu nogaršot izraisīja:
- bērnu sajūsmu; - emocionālo labsajūtu, radot aktualitāti sarunām ar vienaudžiem un vecākiem.

Novembris

4 – 5 gadu vecumā egocentrisms, bērniem komunicējot rotaļās, kā arī rotaļnodarbībās, izraisa neizpratni par godīgumu un beidzas ar konfliktu (mantu dalīšana, vēlme būt pirmajam, neievērojot citus), tāpēc „Rīta aplī” lasīja latviešu tautas pasaku par godīgumu - „Pasaka par zelta cirvi”. Katru bērnu mudināja pastāstīt par situācijām, kurās viņš bijis godīgs vai negodīgs.

Bērnam, vecākiem un arī pedagogam svarīga ir bērna drošība mājās, pirmsskolā un uz ielas. „Rīta aplī” ar bērniem pārrunāja drošības jautājumus, noskaidrojot, vai bērni ievēro drošību uz ielas, braucot ar riteni, mašīnu (luksofori, aizsargķiveres, drošības jostas), kā arī, kas jādara, ja nomaldās. Nodarbības noslēgumā izspēlēja rotaļu „Luksofors”, kas bērniem lika izvingrināt kājas un būt vērīgiem, ievērojot rādītās signālkartīšu krāsas.

Izkopjot nacionālo pašapziņu, jādomā par tautas garīgo īpatnību veidošanu. Nacionālā audzināšana ir katra cilvēka dvēseles audzināšana. Tuvojoties Latvijas valsts dzimšanas dienai – 18. novembrim, tika pievērsta uzmanība nacionālās pašapziņas veicināšanai, iepazīstinot bērnus ar:

- Latvijas simboliku;
- Latvijas karti;
- Latvijas lielāko pilsētu nosaukumiem.

Bērni mācījās:

- dziesmas;
- deklamēt dzejoļus;

- izgatavot luksturīšus ar nacionālo simboliku, ko koncertam sākoties ienest Lielajā zālē. Svētki izvērtās emocionāli spilgti.

Piederības sajūtu savai valstij, tautai rada ne tikai sociālā vide, kurā bērns uzturas dienas lielāko daļu, bet arī ģimene, kura ir bērna iedvesmu avots un vecāki, kuri ir bērna autoritāte. Veicinot piederības sajūtu ģimenei, bērnam nepieciešams izjust savu lomu un vietu tajā, tāpēc „Rīta aplī” tika apspriests, kas ir „Ģimenes koks”. Katrs bērns iepazīstināja grupas bērnus ar savu ģimeni un tās fotogrāfiju, nosaucot mammas, tēta, brāļu un māsu vārdus.

Decembris

Sākoties Adventa laikam, grupas noformējumā bija nepieciešams vainags, tāpēc, mudinot bērnus interesēties darboties grupā, veicinot sadarbības prasmi, visi kopīgi veidoja Adventa vainagu. Vainaga veidošanai izmantoja rudenī bērnu sanestos dabas materiālus – pupas, zīles, kastaņus, čiekurus. Vainaga izgatavošana rosināja:

- fantāziju;
- vingrināja smalko pirkstu muskulatūru;
- prasmi strādāt akurāti;
- būt iecietīgiem; - negrūstīties, rēķinoties vienam ar otru.

Gandarījumu sniedza darba rezultāts.

Tuvojoties Ziemassvētkiem, savu darbību uzsāk Rūķi, kuri cītīgi gatavo dāvanas un katram ir sava profesija. Arī mammai, tētim ir sava profesija, tāpēc bērniem pēc pasakas „Ziemassvētku vecītis Ottavio” rosināja izvēlēties sev tīkamāko profesiju, to atveidojot darbībā. Gandarījumu bērniem sniedz iespēja izvēlēties savai profesijai atbilstošāko atribūtiku un tērpu.

Lai aktivizētu sadarbību „Rīta aplī”, katram bija iespēja izvēlēties kādu profesijas pārstāvja attēlu (rūķis galdnieks, rūķis maiznieks), bērniem bija jāatpazīst profesija un jāattēlo tā darbībā, tā aktivizējot:

- sadarbību starp grupas biedriem; - prasmi uz klausīt citus.

Decembra mēnesi noslēdzot, rīkoja Ziemassvētku pasākumu, kurā bērni vecākiem bija sagatavojuši priekšnesumu „Rūķu darbnīca” un pašdarinātas apsveikuma kartiņas, grupā gatavotas piparkūkas. Šie bija pirmie vecāku un bērnu kopīgie Ziemassvētki pirmsskolā, kuri gan bērniem, gan vecākiem sniedza patiesu gandarījumu, ļaujoties dāvināšanas un dāvanu saņemšanas priekam.

Janvāris

Projekta ietvarā „Mana māja” bērni kopā ar vecākiem veidoja savu sapņu māju, kura pirmajās dienās bija apskatāma grupā, vēlāk tās varēja vērot pirmsskolas vestibilā.

Beidzoties izstādei, mājas atkal atgriezās grupā, un bērni tās izmatoja savām rotaļām, būvējot pilsētas.

Dodot iespēju justies atzītam, „Rīta aplī” tika izspēlēta rotaļa “Kompliments pa pastu”, tās mērķis: - attīstīt estētiskās jūtas un uzdevums: - izteikt kādu komplimentu, piemēram, „Tev šodien skaistas kurpes, svārki, kreklis”.

Katrs bērns ir individualitāte, tāpat arī unikāls ir viņam dotais vārds, pat tad, ja tāds pats ir kādam citam grupas biedram, jo to izvēlējušies tieši viņa vecāki, tāpēc „Rīta aplī” bērnus rosināja pārrunāt, kurš no vecākiem izvēlējās vārdu un kāpēc.

Katram cilvēkam ir savs pienākums un godaprāts, tāpēc, rosinot bērnus būt čakliem „Rīta aplī” viņus iepazīstināja ar M. Kļavas pasaku „Miks, slinkums un godprātība”, pēc kuras tika pārrunāts: – kā tika uzveikts slinkums, - vai slinkumu var uzveikt ar čaklumu, - kas ir godaprāts.

Februāris

„Sveču mēnesis” O. Vācietis „Sveču balle”, grupā notika sveču izstāde no pašdarinātām un veikalā iegādātām svecēm. Bērnus iepazīstināja ar sveču liešanas tehniku, kas sniedza iespēju darboties: - patstāvīgi un akurāti, sekmējot:

- uzmanību;
- sagādājot pozitīvas emocijas par padarīto.

Lai rosinātu bērnus ritmizēti darboties ar mūzikas instrumentiem, kā arī ieklausīties mūzikas skanējumā, kopīgi izgatavoja mūzikas instrumentus. Lai veicinātu ritma izjūtu bērniem bija jāskandina pašizgatavotie mūzikas instrumenti klausoties skaņdarbu un ritmizējot to.

„Rīta aplī” bērnus mudināja uzmanīgi klausīties V. Sutejeva pasaku „Burvju nūjiņa”. Pēc pasakas noklausīšanās veicinot runas attīstību kopīgi apsprieda pasakas morāli, lai veicinātu bērna radošo iztēli, mudināja izspēlēt tās motīvu iejūtoties eža un zaķa lomā.

Marts

Pavasari atnākot, dabā vērojamas pārmaiņas. Sniegs kūst, un mājās drīz sāks atgriezties putni. Lai turpinātu veicināt savstarpēju sadarbību un kopīgu brīvā laika pavadīšanu ģimenē, bērni kopā ar vecākiem veidoja projekta darbu „Putns”. Kopīgi izgatavotie putni greznoja foajē.

Tuvojoties Starptautiskai sievietes dienai, lai radītu svētku sajūtu grupā un veidotu priekšstatus par galda kultūru, kopā ar bērniem svinēja „Sviestmaižu balli”. Meitenes gatavoja sviestmaizes un zēni meitenēm ziedus, kas veicināja:

- sadarbību;
- atbildības sajūtu;

- pozitīvas emocijas.

Grupā bija vērojama liela aktivitāte. Prieku par darba rezultātu pauda gan meitenes, gan zēni.

„Rīta aplī” bērni iepazinās ar grāmatu “Mani labie darbi”, kuras saturs rosināja pārrunāt uzticību saviem tuvākajiem –ģimenei, attīstot sapratni par tās svarīgumu katram no mums – lielam vai mazam.

Lai iedrošinātu bērnu darbībai, grupā izspēlēja rotaļu „ Labo vārdu “lidlauks”, rotaļas laikā katram bērnam bija aktivitāšu kartīte, kura atspoguļoja kādu sadzīves situāciju, piemēram, zēns palīdz vecmāmiņai nest grozu. Apskatot attēlu, bērniem vajadzēja iedomāties un pateikt kādu labu vārdu, ko vecmāmiņa saka zēnam. Rotaļa bērniem patika, jo tā radīja iespēju katram izteikt savas domas, veicinot: - radošumu, - pašapliecināšanos.

Aprīlis

Turpinot veidot priekšstatus par latviešu tautas tradīcijām “Nāc nākdama, Lielā diena” ietvaros, tika aktivizēta līdzdarbošanās svētku norisē, veicinot izteiksmīgas runas iemaņas, deklamējot tautasdziesmas, kā arī parādot savas veiklības iemaņas organizētajās sporta aktivitātēs un olu cīņās.

”Atvērto durvju” dienā vecāki varēja vērot rotaļnodarbību aktivitātes, piedaloties grupas „Rīta aplī”, tēlotājdarbībā, muzikālajā nodarbībā. Bērni bija neizpratnē par šo aktivitāti, norādot vecākiem, ka viņiem jādomas prom no pirmsskolas, jo „katram savs darbs darāms”.

Pievēršoties emocionālās attīstības veicināšanai, „Rīta aplī” lasīja latviešu tautas pasaku „Lūsiņa”. Izvēlētās pasakas mērķis bija veidot izpratni par mīlestību kā vērtību. Bērnu mudināja novērtēt mīlestības nozīmi katra cilvēka dzīvē, pilnveidojot prasmi pateikt saviem grupas biedriem sirsnīgus vārdus.

Veicinot bērnu draudzīgumu, uzticību, „Rīta aplī” lasīja V.Sutēja pasaku „Zem sēnītes”, pēc kuras noklausīšanās bērni iejutās dzīvnieku lomās un tās izspēlēja.

Maijs

PII X viesojās Maisaka leļļu teātris ar izrādi “Diegabiksis”. Izrādes mērķis bija veidot emocionālu un ētisku pārdzīvojumu, kas izdevās, jo bērni ilgi runāja par Diegabiksi un lūdza kopīgi izlasīt grāmatu „un vēlējās apspriest situāciju, kurā Diegabiksis pārvarēja bailes cīņā ar lauvu, un brīdi, kad pārradās mājās. Izrāde bija kā veicinātāja cieņas un mīlestības sajūtu veidošanās procesā pret saviem tuvākajiem.

Tuvojoties „Mātes dienai”, bērni gatavoja priekšnesumu – koncertu „Mēs esam saules bērni”. Koncertā katram bērnam bija iespēja nodemonstrēt savus sasniegumus:

- runas attīstībā;

- prasmē sevi patstāvīgi organizēt;
- mūzikas ritma izjūtas apgūvē;
- deju soļu apgūšanā.

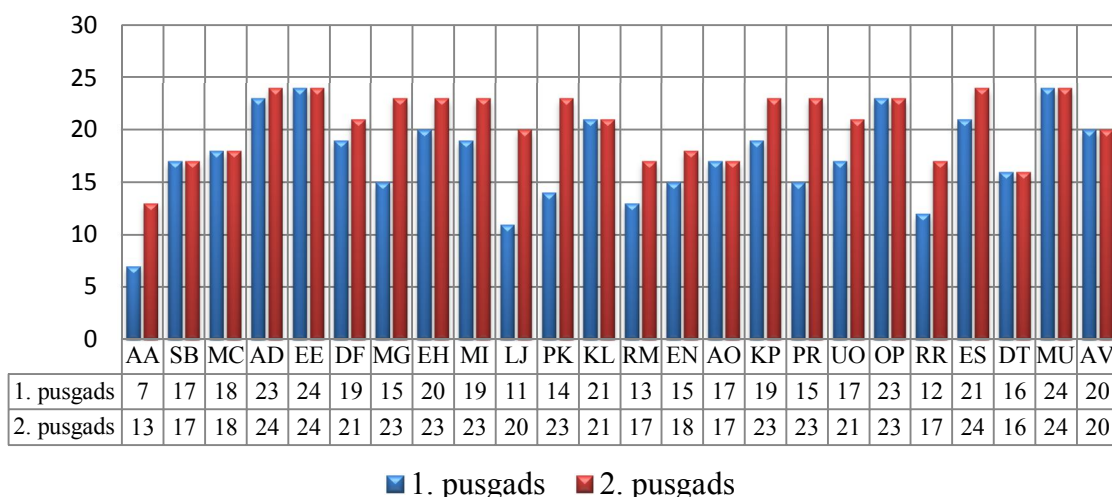
Bērni izgatavoja māmiņām dāvanas, kuru veidošanai bija nepieciešama pirkstu veiklība, tīšanas iemaņas, higiēnas ievērošana (tīras rokas), lai nenosmērētu pašizgatavoto „Rotaslietu kārbīņu”. Bērnu prieks par padarīto un vecāku izrādītais gandarījums par koncertu sniedza patiesu apmierinātību par ieguldītā darba rezultātu.

Papildus veiktajām aktivitātēm bērņus ik rītu sagaidīja ar individuālu uzrunu, kā arī katras nodarbības ietvaros un ārpus nodarbībām viņus atbalstīja aktivitātēs, izsakot uzslavas un pamudinājumus (8.pielikums).

2.4. Bērnu pašapziņas izpēte pirms un pēc attīstošiem vingrinājumiem

Bērnu aktivitāte ir viena no pašapziņas noteikšanas kritērijiem, kuru iespējams novērot, rezultātus fiksējot novērošanas protokolā (5.,6.pielikums). Personas datu aizsardzības nolūkos bērnu vārdi ir kodēti. Aktivitāšu novērojumus fiksēja mācību gada sākumā un beigās.

2.4.1.tabulā apskatāms kopsavilkums, kas vairākiem bērņiem atspoguļo kopējas vērtējumu summas kāpumu, norādot uz kopējo aktivitāšu pieaugumu. Bērņiem, kuriem nav vērojams pieaugums, šie rādītāji jau pirmajā pusgadā bijuši vieni no labākajiem vai augstākajiem par vidējo vērtību.

2.4.1. att. Bērnu pašapziņas līmenis pirms un pēc attīstošiem vingrinājumiem

Apskatot rezultātus pēc katra izvirzītā kritērija 2.4.1. tabulā, redzams, ka galvenie aktivitāšu izaugsmes komponenti ir aktivitātes rotaļās un runas izteiksmē.

Bērnu pašapziņas līmeņa izmaiņas 2011./2012.m.g.

Pašapziņas noteikšanas kritēriji	1. pusgads	2. pusgads	Izaugsme
Bērna aktivitāte rotaļās	2,6	3,3	+ 0,6
Runas izteiksme	2,8	3,4	+ 0,6
Tieksme pēc sasniegumiem	2,8	3,3	+ 0,5
Ticība saviem spēkiem	2,8	3,1	+ 0,3
Draudzīgums, attieksme pret citiem	3,0	3,5	+ 0,5
Emociju izrādīšana	3,6	3,9	+ 0,3
Kopējais	17,5	20,5	+ 3,0

Bērnu pašvērtējuma noteikšanai piemēroja Dembo-Rubinšteinas izstrādāto metodi. Darbam ar Dembo-Rubinšteinas metodi izvirzīja sekojošus apgalvojumus:

- ✓ „Es esmu vesels”;
- ✓ „Es mācos dzejoļus”;
- ✓ „Es esmu draudzīgs”;
- ✓ „Ģimenē mani mīl”;
- ✓ „Es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju”;
- ✓ „Es esmu drosmīgs”.

Veicot uzdevumu, bērniem bija iespēja izvēlēties rakstāmpiederumus, kā arī viņi netika ierobežoti darbībā un krāsu izvēlē, atzīmējot savu izvēli uz katra celiņa.

Uzdevuma veikšanas procesā varēja novērot katra bērna emocionālo nostāju, pārliecinātību par savu viedokli un uz klausīt stāstījumus, kuri raisīja diskusiju, iegūstot papildinformāciju par bērna ģimeni, par viņa zināšanām, sajūtām un to, kā viņš redz sevi noteiktās situācijās. Bērņus ar uzdevuma nosacījumiem iepazīstināja individuāli pirms darba uzsākšanas, informējot, ka uz celiņa jāliek tikai viena atzīme, bet darba procesā bērni atlika vairākas atzīmes, kas apstiprina teorētiskās literatūras izpētes rezultātā iegūtās atziņas par nestabilo bērna emocionalitāti un straujo domu maiņu (1.1.3., 18.lpp.).

Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, turpmākai datu analīzei izvēlējās četrus bērnus: AA, EE, EH, LI - divus bērnus ar augstāku pašvērtējuma līmeni, un divus bērnus ar zemāku pašvērtējuma līmeni.

Turpmākā datu analīze balstīsies uz sekojošiem datiem:

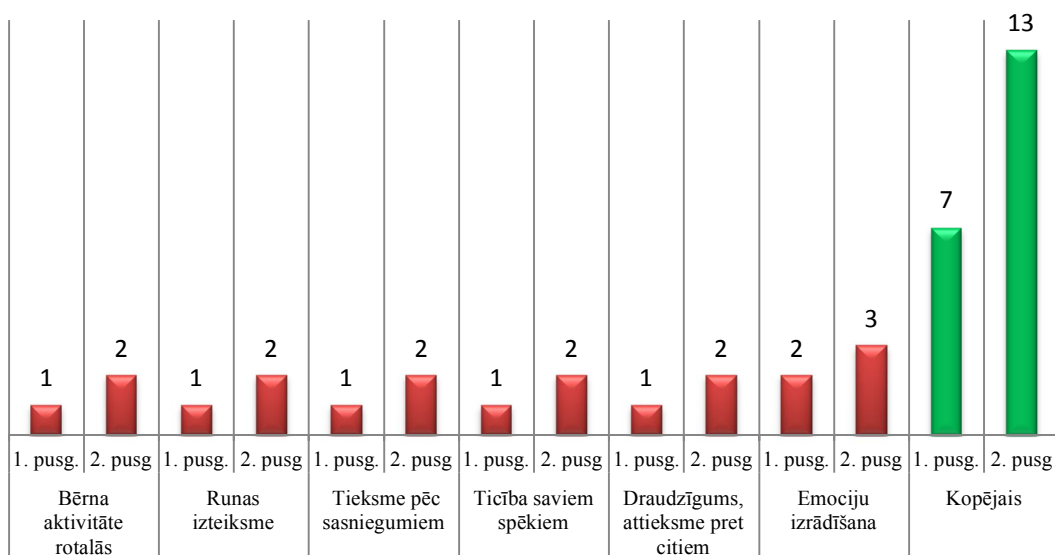
- ✓ aktivitāšu novērojuma rezultāti;
- ✓ pēc Dembo-Rubinšteinas metodes iegūtie pašvērtējuma rezultāti;
- ✓ vecāku aizpildīto apgalvojumu anketu rezultāti;
- ✓ vecāku jautājumu anketas.

Meitene „AA”

Meitenes īss raksturojums veicot novērošanu.

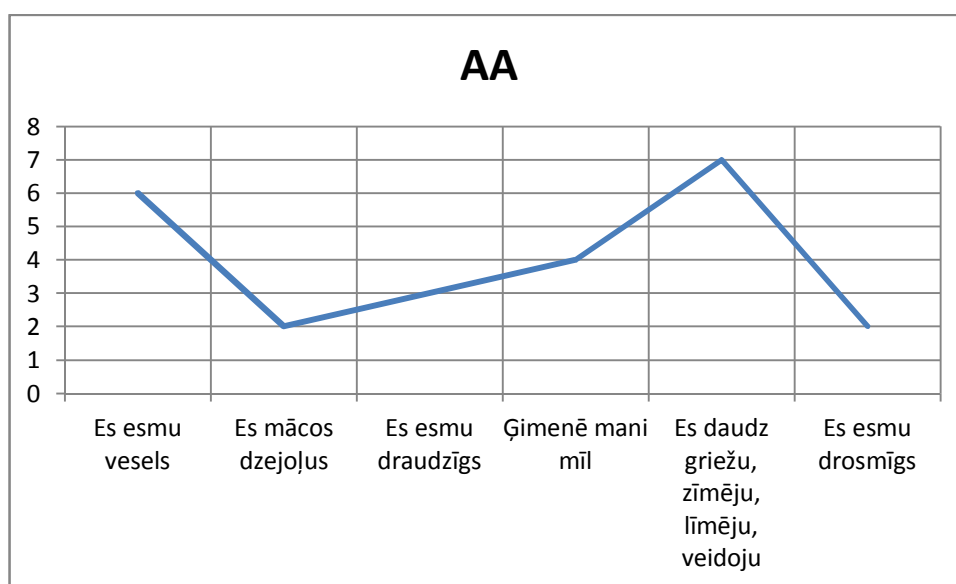
Pirmajā pusgadā - noslēgta, neizrāda aktivitāti rotaļnodarbībās, neiesaistās bērnu rotaļās, ieņem vērotājas lomu, runā pieklusināti. Uzdevumus veic precīzi, radošajos darbos izmanto košas krāsas ir bagāta fantāzija.

Otrajā pusgadā – iesaistās rotaļnodarbībās, uzsākusi komunikāciju ar citiem bērniem.

2.4.2. att. Meitenes „AA” pašapziņas izpēte pēc kritērija „aktivitāte”

Novērojumu protokola rezultāti uzrāda pārliecinošu pieaugumu visos izvirzītajos kritērijos. Meitenei fiksēts vislielākais kopējā vērtējuma pieaugums visā grupā.

2.4.3. att. Pašvērtējuma rezultāti meitenei „AA” pēc Dembo-Rubinšteinas metodes

Pēc Dembo – Rubinšteinas metodes veiktā mērījuma, rezultāti parādīja, ka savus sasniegumus meitene vērtē zemu, bet savas aktivitātes augstu. Meitenes sajūtas pašai par sevi šajā gadījumā bija līdzīgas ar novērojuma protokolā fiksēto rezultātu.

Uzdevuma veikšanas laikā meitene pārliecinoši izvēlējās rakstāmpiederumus, un pirmās atzīmes lika ar stingru pārliecību, papildus izceļot „es mācos dzejoļus” un „es esmu draudzīga”. Pašvērtējumu attēlā (2.4.3.attēls) redzams, ka šajos kritērijos vērtējumi nav augsti. Pašvērtējuma augstākais vērtējums ir pie kritērija „es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju”, kas atspoguļojas viņas veidotajos darbos un dažādu praktisko darbu izpildē. Zemākie vērtējumi ir pie kritērijiem „es mācos dzejoļus” un „es esmu drosmīgs”, kas saskan ar novērojumu protokolos fiksētajiem rezultātiem.

Nr. pk	Meitene „AA” Apgalvojums	Mamma				Tētis			
		Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu	Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
1	Man pietiek laika, lai nodarbotos ar bērnu interesējošām lietām (pastaigas, spēles, sarunas utt.)			1			1		
3	Man ir viegli sarunāt ikdienā bērnu piedalīties mājas darbos			1			1		
4	Mans bērns brīvdienās laiku pavada skatoties TV		1			1			
6	Reizēm man rodas izjūta, ka esmu rīkojies pret bērnu netaisni. Es to noklusēju.			1			1		
8	Bērna audzināšana noritētu labāk, ja dzīvesbiedrs man netraucētu			1			1		
9	Nekādā gadījumā vecāki nedrīkst pieļaut, ka bērni redz viņu vājības un trūkumus			1			1		
10	Brīvdienās mēs kopā sportojam, braucam ekskursijās, ejam pārgājienos			1			1		
13	Pēc kopā redzētas filmas, teātra izrādes vienmēr tiek pārrunāts tās saturs		1			1			
15	Galvenais, kas jāiemāca bērniem, ir paklausība vecākiem				1		1		
19	Kritizējoša attieksme pret bērnu nāk viņam par labu			1			1		
22	Lielāko daļu laika mans bērns pavada ārpus mājas (pie vecvecākiem, draugiem u.c.)			1			1		
29	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem	1				1			

2.4.4.att. Meitenes „AA” vecāku atbildes uz apgalvojumiem balstoties uz pašapziņas veicinošiem kritērijiem.

Bērna dalītās jūtas par mīlestību ģimenē, kā arī salīdzinoši zemo pašvērtējuma līmeni, var skaidrot pēc 2.4.3. attēlā redzamajiem iegūto datu rezultātiem.

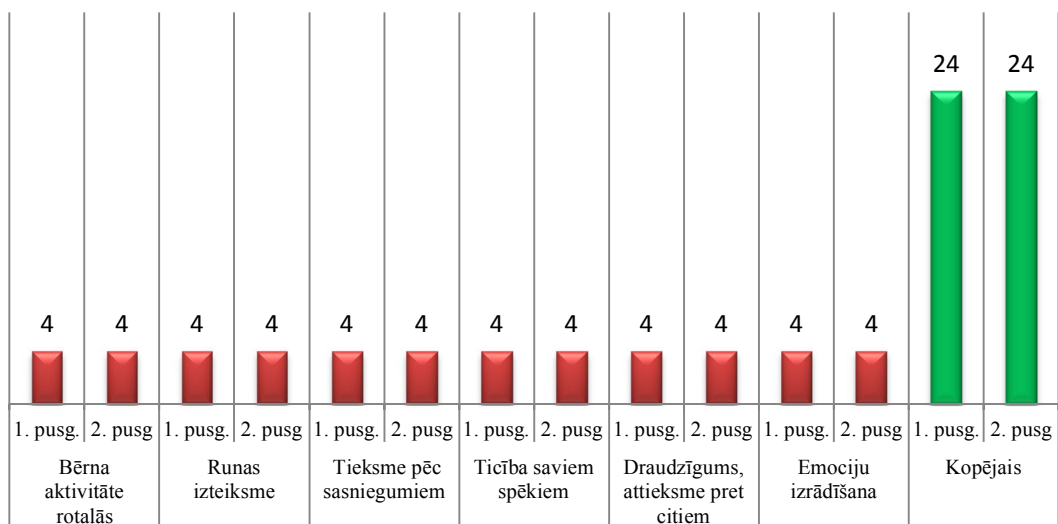
Abi vecāki piekrīt, ka viņiem pietiek laika, lai pavadītu to kopā ar bērnu, bet abi uzskata, ka dzīvesbiedrs traucē audzināšanā, un ir ļoti atšķirīgs viedoklis par to, vai paklausība vecākiem ir būtiskākais audzināšanas procesā. Viedokļu nekonsekvence vecāku starpā neveicina savstarpējo sadarbību un kavē bērna pašapziņas attīstību, jo pastāvīgi mainās prasības ģimenē, kurām bērns ir spiests pielāgoties, ko atspoguļo bērna pašvērtējums pēc kritērija „ģimenē mani mīl” (2.4.3. att.).

No vecākiem nav saņemtas atbildes uz jautājumiem par viņu novēroto bērna izaugsmi pirmsskolā.

Meitene „EE”

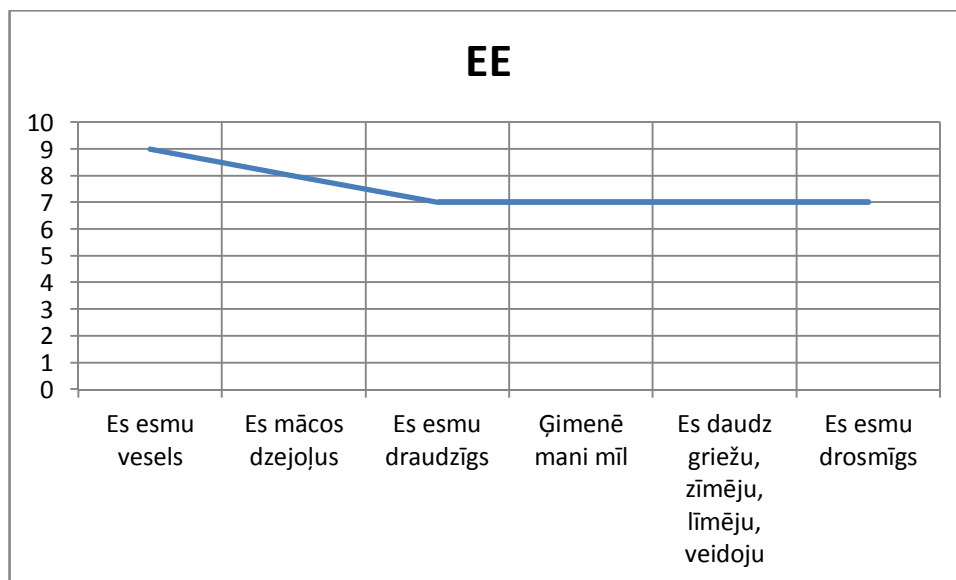
Meitenes īss raksturojums, veicot novērošanu.

Atvērta, komunikabla, draudzīga. Aktīvi piedalās rotaļnodarbībās, labi dzied, ātri iegūst dzejoļu un dziesmu vārdus, izpilda tos ar izteiksmi. Uzdevumus veic precīzi, radošajos darbos izmanto košas krāsas, ir bagāta fantāzija un oriģināla pieeja katram darbam, Visos darbos saskata sevi un to akcentē. Klausoties literāro darbu lasījumu meitene izteikti pauž savas emocijas – ievēl dziļi elpu, priecājas, bēdājas smagi nopūšoties. Vienmēr atvadās un sasveicinās uzsverot vārdu *bērni*, piemēram, „Labrīt, bērni!”

2.4.5. att. Meitenes „EE” pašapziņas izpēte pēc kritērija „aktivitāte”

Novērojumu protokola rezultāti uzrāda pārliecinošu stabilitāti visos kritērijos. Meitenei fiksēts visstabilākais kopējais vērtējums grupā.

2.4.6. att. Pašvērtējuma rezultāti meitenei „EE” pēc Dembo-Rubinšteinas metodes

Pēc Dembo – Rubinšteinas metodes veiktā mērījuma rezultāti parādīja, meitenei ir stabili augsts pašvērtējums visos kritērijos, ar īpašu uzsvāri uz veselību.

Uzdevuma veikšanas laikā meitene pārlicinoši izvēlējās rakstāmpiederumus, un aktīvi izteica savus komentārus pie katra apgalvojuma:

- Pie apgalvojuma „es esmu vesela”: „man patīk dejot – es deju baletu” (darbība tika demonstrēta);
- Pie apgalvojuma „es mācos dzejoļus” meitene skaitīja Friča Bārdas dzejolīti „Mazs kaķītis, mazs zaķītis”;
- Pie apgalvojuma „ģimenē mani mīl” meitene sacīja: „Ģimene mani mīl tik ļoti, cik es viņus”;
- Pie apgalvojuma „es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju” vēlējās pastāstīt kā taisījusi sirsniņu pļavas gleznu savai auklītei;
- Pie apgalvojuma par drosmi: „Esmu tik drosmīga kā tētis”;
- Pie apgalvojuma „es esmu draudzīga” meitene sacīja: „Man ir daudz draugu, un es mīlu savu brāli.”

	Meitene „EE”	Mamma					Tētis			
	Apgalvojums	Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu		Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
2	Vakara rituāls – pasaka, miega dziesma, vai cits, ir manas ģimenes neatņemama sastāvdaļa	1					1			
7	Manam bērnam piemīt dažas rakstura īpašības, kas mani kaitina				1					1
9	Nekādā gadījumā vecāki nedrīkst pieļaut, ka bērni redz viņu vājības un trūkumus				1					1
13	Pēc kopā redzētas filmas, teātra izrādes vienmēr tiek pārrunāts tās saturs	1					1			
14	Mans bērns mēdz fantazēt, atveidojot dažādus iedomu tēlus, kopējot to kustības, mīmikas, žestus	1					1			
16	Mans bērns ātri uztver un atkārtoti jaunieģūto informāciju (dzejoļi, pasaku/stāstu atstāstīšana u.c.)	1					1			
21	Bērnā vajadzētu pievērst daudz vairāk uzmanības, nekā es varu atļauties			1				1		
29	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem	1					1			
30	Manam bērnam bērnudārzā ir daudz draugu		1				1			

2.4.7. att. Meitenes „EE” vecāku atbildes uz apgalvojumiem balstoties uz pašapziņas veicinošiem kritērijiem.

Bērna augsto un stabilo pašvērtējuma līmeni, var skaidrot pēc 2.4.6. attēlā redzamajiem iegūto datu rezultātiem, un grupā veiktajiem novērojumiem 2.4.5. attēlā.

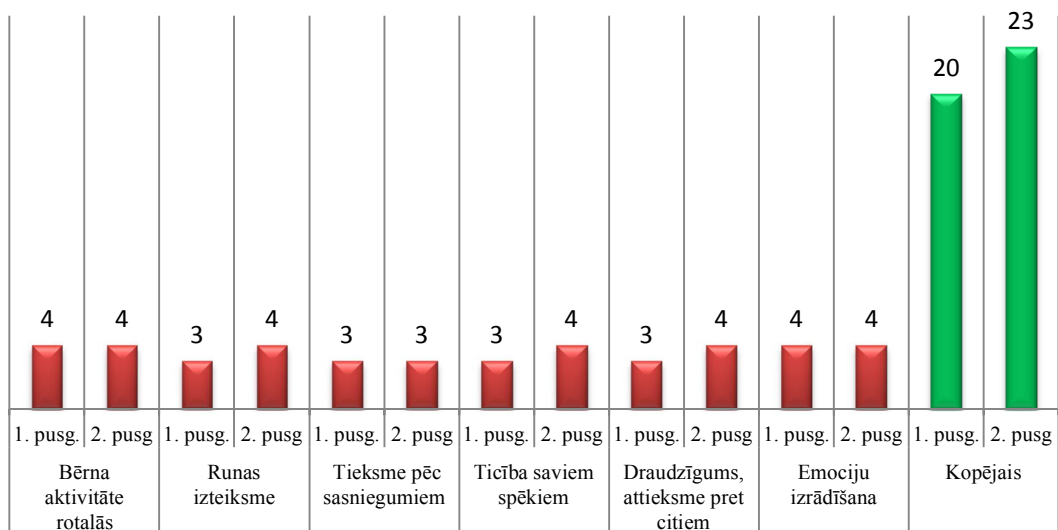
Abu vecāku sniegtās atbildes uz apgalvojumiem 2.4.7. attēlā, norāda uz saskaņotu viedokli attiecībā uz audzināšanu un attieksmi vienam pret otru.

No vecākiem nav saņemtas atbildes uz jautājumiem par viņu novēroto bērna izaugsmi pirmsskolā.

Zēns „EH”

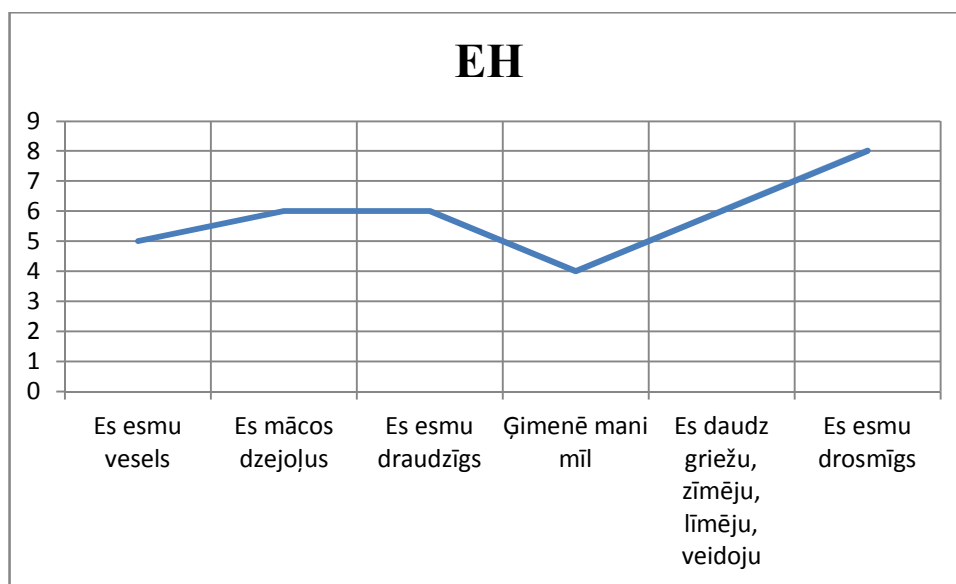
Zēna īss raksturojums, veicot novērošanu.

Atvērts, komunikabls, draudzīgs, emocionāli jutīgs. Nopietni uztver sacīto. Aktīvi piedalās rotaļnodarbībās, ieņem līdera pozīciju grupā. Uzdevumus veic ļoti ātri, nenoklausoties līdz galam uzdevuma nosacījumus. Patīk darboties ar koka konstruēšanas materiāliem, ceļ mājas, garāžas. Aktīvi piedalās sporta un dejošanas nodarbībās.

2.4.8. att. Zēna „EH” pašapziņas izpēte pēc kritērija „aktivitāte”

Novērojumu protokola rezultāti uzrāda pieaugumu runas izteiksmē, ticībā saviem spēkiem, un draudzīgumā, bet tieksme pēc sasniegumiem ir nemainīga.

2.4.9. att. Pašvērtējuma rezultāti zēnam „EH” pēc Dembo-Rubinšteinas metodes

Pēc Dembo – Rubinšteinas metodes veiktā mērījuma, rezultāti parādīja, ka viszemāko atzīmi viņš veica pie apgalvojuma „ģimenē mani mīl”, bet visaugstāko atzīmi pie apgalvojuma „es esmu drosmīgs”.

Uzdevuma veikšanas laikā zēns pārliecinoši izvēlējās krāsas un atzīmēja savas izjūtas, neveicot nekādus komentārus.

	Zēns „EH”	MAMMA				TĒTIS			
		Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu	Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
	Apgalvojums								
2	Vakara rituāls – pasaka, miega dziesma, vai cits, ir manas ģimenes neatņemama sastāvdaļa			1			1		
8	Bērna audzināšana noritētu labāk, ja dzīvesbiedrs man netraucētu				1				1
12	Kad sodu bērnu, dzīvesbiedrs man pārmet stingrību un sāk viņu mierināt					1			
15	Galvenais, kas jāiemāca bērniem, ir paklausība vecākiem		1				1		
18	No sodiem ir maz labuma			1			1		
27	Manā ģimenē ir svarīga gadskārtu un valsts svētku svinēšana		1				1		
28	Vienmēr atbalstu visas bērna izvēlētās aktivitātes		1				1		
29	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem	1							1

2.4.10. att. Zēna „EH” vecāku atbildes uz apgalvojumiem balstoties uz pašapziņas veicinošiem kritērijiem.

Zemākā atzīme ko zēns atzīmēja pie pašvērtējuma apgalvojumiem, bija „ģimenē mani mīl”. Izpētot vecāku sniegtās atbildes, var redzēt, ka vecākiem ir atšķirīgs viedoklis audzināšanas jautājumos, un ģimenē iztrūkst kopīgu rituālu, kas veicina tuvības izjūtu, drošības sajūtu, un priekšstatu par savu vietu ģimenē.

Augsto atzīmi pie apgalvojuma, „es esmu drosmīgs” saistāma ar to, ka abi vecāki ir vienoti uzskatos, ka bērns jāslavē par labiem darba rezultātiem un attieksmi.

Apskatot novēroto pašapziņas dinamiku 2.4.8.attēlā, var redzēt, ka vecāku novērojumi sakrīt ar pedagoga veiktajiem novērojumiem. Zēna vecāki sniedza atbildes uz jautājumu anketu, kurā norādīja pamanītās izmaiņas bērnam uzsākot apmeklēt pirmsskolu:

- ✓ palicis atvērtāks;
- ✓ komunikablāks;
- ✓ prot sevi aizstāvēt;

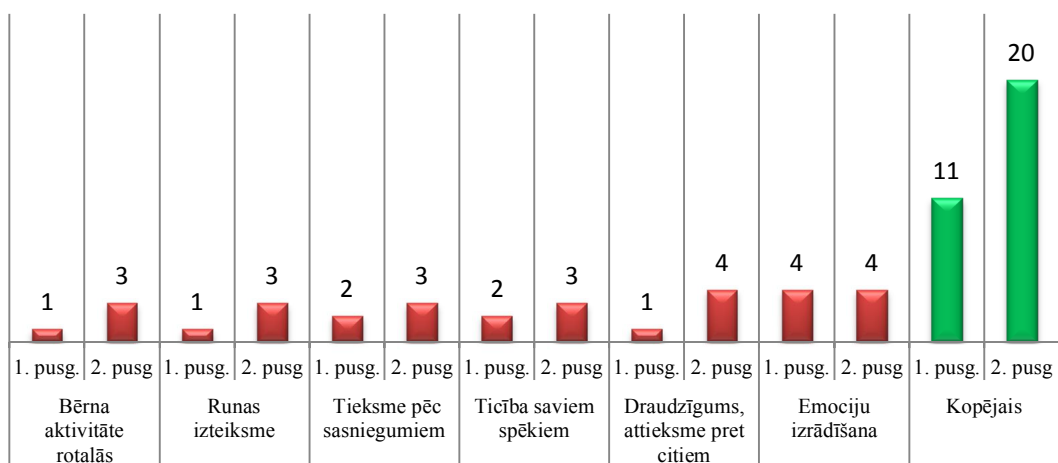
vairāk stāsta par lietām, notikumiem.

Meitene „LI”

Meitenes īss raksturojums veicot novērošanu.

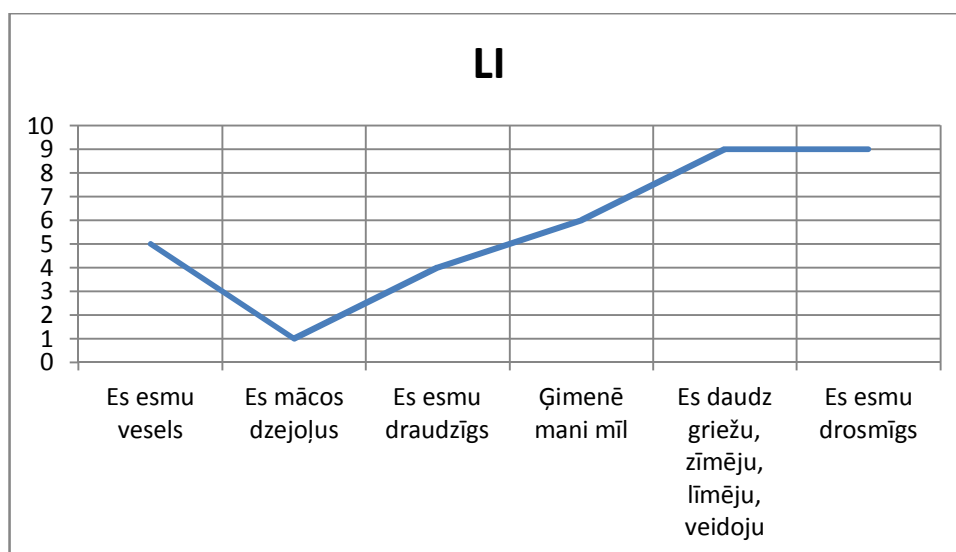
Meitene nāk no divvalodīgas ģimenes.

Pirmajā pusgadā - noslēgta, emocionāli jutīga, runā tikai vecāku klātbūtnē, un visas dienas garumā uzturējās pedagoga tuvumā, neizrādīja aktivitāti rotaļnodarbībās, maz kontaktējās ar citiem bērniem. Uzdevumus veica lēni un neprecīzi, bet radošos darbus, veicot radošos darbus, neprot izvērtēt savas spējas, kas neļauj pabeigt iesākto darbu.

2.4.11. att. Meitenes „LI” pašapziņas izpēte pēc kritērija „aktivitāte”

Novērojumu protokola rezultāti uzrāda pieaugumu otrajā mācību pusgadā visos izvirzītajos novērojuma aktivitāšu kritērijos, izņemot emocijas, kas sākotnēji bija augstas.

2.4.12. att. Pašvērtējuma rezultāti meitenei „LI” pēc Dembo-Rubinsteynas metodes

Pēc Dembo – Rubinšteinas metodes veiktā mērījuma, rezultāti parādīja, ka viszemāko atzīmi meitene veica pie apgalvojuma „es mācos dzejoļus”, bet visaugstāko atzīmi pie apgalvojuma „es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju” un „es esmu drosmīgs”.

Uzdevumu veica ļoti apdomīgi un rūpīgi izvēloties krāsu, katra apgalvojuma atzīmei. Katru apgalvojumu apstiprināja, ka to izprot. Veicot uzdevumu neiesaistījās diskusijā.

Meitene „LI”		MAMMA			
Apgalvojums		Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
6	Reizēm man rodas izjūta, ka esmu rīkojies pret bērnu netaisni. Es to noklusēju.			1	
7	Manam bērnam piemīt dažas rakstura īpašības, kas mani kaitina			1	
8	Bērna audzināšana noritētu labāk, ja dzīvesbiedrs man netraucētu			1	
9	Nekādā gadījumā vecāki nedrīkst pieļaut, ka bērni redz viņu vājības un trūkumus			1	
11	Es mēdzu rāties uz savu bērnu		1		
12	Kad sodu bērnu, dzīvesbiedrs man pārmet stingrību un sāk viņu mierināt			1	
14	Mans bērns mēdz fantazēt, atveidojot dažādus iedomu tēlus, kopējot to kustības, mīmikas, žestus	1			
17	Neraugoties uz bērna vecumu, es respektēju viņa izvēli apģērbu veikalā		1		
22	Lielāko daļu laika mans bērns pavada ārpus mājas (pie vecvecākiem, draugiem u.c.)				1
23	Labi vecāki norobežo bērnus no dzīves grūtībām			1	
25	Es vienmēr jūsmoju par savu bērnu, viņa prasmēm, zināšanām		1		
28	Vienmēr atbalstu visas bērna izvēlētās aktivitātes		1		
29	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem	1			

TĒTIS			
Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
		1	
		1	
		1	
		1	
	1		
	1		
		1	
	1		
	1		
1			

2.4.13. att. Meitenes „LI” vecāku atbildes uz apgalvojumiem balstoties uz pašapziņas veicinošiem kritērijiem.

Zemākā atzīme ko meitene atzīmēja pie pašvērtējuma apgalvojumiem redzamajā attēlā 2.4.12., bija „es mācos dzejoļus”, kas pamatojams ar faktu, ka meitene nāk no divvalodīgas ģimenes. Visaugstākā atzīme atlikta pie apgalvojumiem „es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju” un „es esmu drosmīgs”, kas skaidrojams ar uzslavu izteikšanu un

pamudinājumiem no vecāku puses. Vecāku vienotība audzināšanā (attēlā 2.4.13.), devusi iespēju pārvarēt runas un komunikācijas šķēršļus, kas redzams attēlā 2.4.11.

Meitenes vecāki sniedza atbildes uz jautājumu anketu, kurā norādīja pamanītās izmaiņas bērnam uzsākot apmeklēt pirmsskolu:

- ✓ kļuvusi atvērtāka;
- ✓ ar prieku apmeklē pirmsskolu;
- ✓ prot izteikt savas domas, jo palielinājies vārdu krājums;
- ✓ izrāda lielu interesi par zīmēšanu un dejošanu;
- ✓ kļuvusi patstāvīgāka.

Balstoties uz, iegūto datu analīzi var **secināt**, ka pielietojot attīstošos vingrinājumus, mācību gada laikā veiksmīgi attīstās bērna pašapziņa.

Analizējot novērošanas rezultātus var redzēt, ka pirmsskolas audzināšanas metodes un aktivitātes vislabākos rezultātus dod tieši bērniem, kuri jau atnākot uz pirmsskolu, ir sasnieguši pietiekami augstu pašapziņas līmeni ģimenes vidē. Šie bērni adaptējas ātrāk, un jaunā vide viņiem sagādā mazāk negatīvu emociju kā tiem bērniem, kuri ģimenē nav saņēmuši pietiekamu atbalstu un nav ieguvuši pārliecību par saviem spēkiem.

Salīdzinot vienas grupas bērnu pašvērtējuma līmeņus, var redzēt, ka pašvērtējums ir cieši saistīts ar bērna aktivitāti un ieinteresētību procesos, kuros viņš ir iesaistīts. Jo bērns ir aktīvāks, atklātāks savās emocijās, stāstot par saviem pārdzīvojumiem, jo veiksmīgāk attīstās viņa runa un pašapziņa.

2.5. Rekomendācijas vecākiem un pedagogiem bērnu pašapziņas veicināšanai

Balstoties uz vērojumiem, vecāku anketēšanu, sarunām ar vecākiem, lai veicinātu adaptācijas procesa labvēlīgu un veiksmīgu norisi, jāņem vērā katra bērna individualitāte un attīstība veselumā.

Jaunā vide, kurā bērns ienāk, ir pārdzīvojumu un piedzīvojumu bagāta, tāpēc viņam nepieciešama drošības sajūta un pārliecinātība, ko var sniegt vecāku uzticēšanās savam bērnam, un savstarpējā atklātība, pedagoga ieinteresētība katra bērna attīstībā un mājas videi pietuvināti apstākļi. Pirmsskolas adaptācijas periods un turpmākā sadarbība būtu veiksmīgāks un bērnam emocionāli stabilāks sekmējot pozitīvu pašapziņas attīstību, ja:

- ✓ pirms sākt apmeklēt pirmsskolu, vecāki kopā ar bērnu atrastu laiku apmeklēt pirmsskolu kopīgi, lai iepazītos ar jauno vidi un pedagogiem;
- ✓ mājās pārrunātu ar bērnu jauno dienas režīmu;
- ✓ pirmo nedēļu, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolu vecāki varētu ieplānot brīvu, atliekot visus darbus, lai būtu iespēja nesteidzoties, kopā ar bērnu pierastu pie jaunā dienas režīma;
- ✓ būt savaldīgi un iecietīgi pret bērna emocionālām garastāvokļa izpausmēm, cenšoties viņu samīļot, apkampjot, glāstot un mierīgi izskaidrojot jebkuru situāciju;
- ✓ ievērot solīto un pie tā pieturēties;
- ✓ no rīta pirmsskolā atvadoties no bērna, apsolvot, ka noteikti atnāks pakal;
- ✓ būtu atklāti viens pret otru, daloties visos pārdzīvojumos, gan bēdīgos, gan priecīgos;
- ✓ vecākiem ar pedagogu būtu vienādas prasības attiecībā u grupas ikdienu;
- ✓ vecāki sniegtu patiesu informāciju par sava bērna attīstību, raksturīgākām iezīmēm un ieradumiem, (jo precīzāka informācija tiks sniegta, jo veiksmīgāka sadarbība būs starp pedagogu, bērnu un vecākiem audzināšanas procesā vienlīdzīgi sekmējot pašapziņas attīstību);
- ✓ vecāki un pedagogi novērtētu bērna sasniegumus, mudinot to darīt arī pašiem bērniem izsakot atzinību, nevis kritiku;
- ✓ nepārmestu neveiksmes, kas veicina vainas apziņu, bet ievērotu veiksmes, kas veicina pašapziņu („Es varu”, „Es protu”);
- ✓ biežāk izteiktu uzmundrinājumu, sakot „Tu vari”, „Tev izdosies”, tā veicinot bērna ticību saviem spēkiem;
- ✓ vecāki vai pedagogi ir kļūdījušies, tad atzīt savas kļūdas, jo tas veicina uzticēšanos un godīgumu;
- ✓ vecāki un pedagogi akceptēs bērna viedokli, jo tas veicinās pašcieņu.

Nobeigums

Izanalizējot teorētisko literatūru un veicot datu apstrādi, par pašapziņas veidošanos audzināšanas procesā var apgalvot, ka izvirzītais mērķis ir sasniegts, un hipotēze ir apstiprinājusies. Jo bērns ir aktīvāks, atklātāks savās emocijās, stāsta par saviem pārdzīvojumiem, jo veiksmīgāk attīstās viņa runa un pašapziņa, ko apstiprina veikta pētījuma rezultāti.

Veiktā darba rezultātā var **secināt**, ka:

1. **Pašapziņas attīstība sākas no fiziskās attīstības**, un 4-5 gadu vecu bērnu fizisko attīstību raksturo psihofizisko funkciju attīstība, kas nodrošina intelekta veidošanos, un fizioloģiskā attīstība, kas ļauj bērnam iepazīt pasauli caur sajūtām.
2. Kognitīvā jeb uztveres attīstība atbild par visiem izziņas procesiem, kas palīdz veidot indivīda „iekšējo” informācijas uztveres shēmu. **4-5 gadu vecumā bērns rotaļājoties attīsta kognitīvos izziņas procesus, kas ļauj viņam apjaust intelektuālās iespējas.**
3. **„Es tēls” un pašvērtējums ir kā indivīda rīcības noteicēji**, tāpēc globālo „Es” koncepciju varam apskatīt kā indivīda nostādņu kopumu, kas vērsti uz pašu indivīdu, un rīcība atkarīga no šīm nostādņēm, kas savukārt ir kā priekšnoteikumi lēmumu pieņemšanā.
4. **No visiem pašapziņas elementiem visnoteiktākais ir pašvērtējums.** Pašvērtējums ir “Es” koncepcijas, pašapziņas un pašnovērtēšanas kā procesa pamatkomponents, nosacīti noturīgs strukturāls veidojums, kas raksturo gan cilvēka apmierinātību ar sevi kopumā, gan arī savām spējām, īpašībām un sekmēm dažādos darbības veidos.
5. **Pašapziņas attīstība ir nepārtrauktā dinamikā** un norit ar sevis apzināšanu saskarsmē ar apkārtējo vidi. Attīstības process nav apturams, neatkarīgi no tā, vai kāds no vecuma etapiem būs iziets veiksmīgi vai neveiksmīgi, jo „Es tēls” turpina attīstīties. Neveiksmīgas attīstības rezultātā var tikt traucēti kādi no pašapziņas veicinātājiem – „Es” koncepcijas komponentiem. Vecāku un pedagogu pienākums ir objektīvi izvērtēt, kādu informāciju, uzdevumus, rotaļas un spēles piedāvāt, lai to sarežģītības pakāpe atbilstu vecuma spējām un izvirzītais mērķis būtu bērnam sasniedzams.
6. Bērna pašapziņas veidošanos ietekmē apkārtējās vides saskarsmes procesi, kuros **lielākā nozīme ir ģimenes videi**, kas orientēta uz pozitīvu sadarbību un ir stiprāka par ārējo ietekmi, nosakot personības attīstības procesā stabilitātes, attieksmes un pārliecības veidošanos, veicinot pašapziņas attīstību.
7. **Audzināšanas pamatā ir mērķtiecīga sadarbība starp pedagogu, bērnu un viņa vecākiem**, kas palīdz precīzi izvēlēties piemērotākās metodes, atbilstoši bērna individualitātei, veicinot pozitīvu pašapziņas attīstību.

8. Pētījuma gaitā veiktās novērošanas rezultāti norāda uz to, ka pirmsskolas audzināšanas metodes un aktivitātes vislabākos rezultātus dod tieši bērniem, kuri jau atnākot uz pirmsskolu, ir sasnieguši pietiekami augstu pašapziņas līmeni ģimenes vidē. Šie bērni adaptējas ātrāk, un jaunā vide viņiem sagādā krietni mazāk negatīvu emociju kā tiem bērniem, kuri ģimenē nav saņēmuši pietiekamu atbalstu un nav ieguvuši pārliecību par saviem spēkiem.
9. **Galvenais pašapziņas attīstības pirmavots ir un paliek ģimene**, tāpēc atklātas attiecības un sadarbība ģimenē ir labākie priekšnoteikumi, lai bērnam pieaugot, viņš arī savā ģimenē attiecības balstītu uz atklātību, godīgumu, un būtu visi priekšnoteikumi augt pārliecinātam par sevi un savām spējām.

Izmantotā literatūra un avoti

1. **Boulbijs, Dž.** *Drošais pamats*. Rīga: Sorosa Fonds-Latvija, 1998. 198 lpp.
2. **Dzintere, D., Stangaine, I.** *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Izdevniecība RaKa, 2007. 194 lpp.
3. **Eriksons, E.H.** *Identitāte: Jaunība un krīze*. Jumava, 1998. 271 lpp.
4. **Jonīte, V.** *Spēles, kā bērna sensoro spēju attīstītājas*. Rīga: Zvaigzne, 1997. 61 lpp.
5. **Karpova, Ā.** *Ģimenes psiholoģija*. Izdevniecība RaKa, 2006. 445 lpp.
6. **Karpova, Ā.** *Personība Teorijas un to radītāji*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 223 lpp.
7. **Kempbels, R.** *Kā patiesi mīlēt savu bērnu*. Rīga: 1991. 116 lpp.
8. **Kons, I.** „Es” atklāšana. Rīga: Avots, 1982. 335 lpp.
9. **Kovaļovs, S.** *Ģimenes attiecību psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 1990. 123 lpp.
10. **Lapiņa, L., Ļubkina, V.** *Pašapziņas attīstīšana pirmsskolas iestādes bērna un skolotāja saskarsmes procesā*. Rēzeknes Augstskola, 2007. 127 lpp.
11. **Lieģeniece, D.** *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Izdevniecība RaKa, 1999. 262 lpp.
12. **Litaue, F.** *Kas es esmu*. Rīga: Jumava, 1998. 180 lpp.
13. **Merlin, C.W.** *Handbook of Research and Teaching*. MacMillan, 1986. 1037 p.
14. **Onževa, J.** *No 1 līdz 10*. Rēzekne, 2002. 50 lpp.
15. *Pedagoģijas termiņu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp.
16. **Piažē, Ž.** *Bērna intelektuālā attīstība*. Pētergailis, 2002. 318 lpp.
17. *Pirmsskolas izglītības programma. Pirmsskolas izglītības iestādēm*. Rīga: Mācību apgāds NT, 40 lpp. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/upload_file/.../Pirmsk-%20izgl_Programma.doc
18. *Psiholoģijas vārdnīca*. G. Breslava red. Rīga: Mācību grāmata, 1999. 157 lpp.
19. **Puškarevs, I., Golubeva, A.** *Bērna attīstība*. Lielvārde, 1999. 111 lpp.
20. **Rosenberg, M.** *Society and the Adolescent Self Image*. Wesleyan, 1989. 370 p.
21. **Students, J.A.** *Bērna, pusaudža un jaunieša psiholoģija*. Rīga: Autora izdevums, 1935. 735 lpp.
22. **Students, J.A.** *Vispārīgā pedagogģija. I. daļa*. Izdevniecība RaKa, 1998. 329 lpp.
23. **Studenikins, M.** *Jaunajiem Vecākiem*. Rīga: Zvaigzne, 1978. 271 lpp.
24. **Svence, G.** *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 159 lpp.
25. **Svence, G.** *Personības attīstības psiholoģija: Mācību līdzeklis tālmācībā*. Ievas Kalves datōrsalikums, 1988. 179 lpp.
26. **Špona, A.** *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Izdevniecība RaKa, 2006. 211 lpp.
27. **Vorobjovs, A.** *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: 2000. 212 lpp.

28. Бернс, Р. *Развитие Я-концепции и воспитание*. Москва.: Прогресс, 1986. 420 с.
29. Васькова, О.Ф., Политыкина, А.А. *Сказотерапия как средство развития речи детей дошкольного возраста*. Санкт-Петербург: Детство-Пресс, 2011. 112 с.
30. Выготский, Л.С. *Вопросы детской психологии*. Санкт-Петербург, 1997. 224 с.
31. Джемс, У. *Психология*, Москва „Педагогика”. 1991. 367 с.
32. Крайг, Г., Бокум, Д. *Психология развития*. Издательство: Питер, 2005. 944 с.
33. Реан, А. А. *Психология человека от рождения до смерти*. ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 656 с.
34. Роджерс, К. *О становлении личности*. Москва: Прогресс, 1994. 448 с.
35. Рубинштейн, С.Я. *Экспериментальные методики патопсихологии и опыт их применения в клинике*. Москва: 1970. 448 с.
36. Эльконин, Д. Б. *Психология развития*. Academia, 2005. 144 с.

Pielikumi

Pielikumu saraksts

1. pielikums Pašapziņas komponentu teorētiskais skaidrojums
2. pielikums Aptaujas anketa vecākiem
3. pielikums Vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums
4. pielikums Jautājumu anketa
5. pielikums Grupas bērnu novērošanas protokols 2011./2012.m.g. pirmais pusgads
6. pielikums Grupas bērnu novērošanas protokols 2011./2012.m.g. otrais pusgads
7. pielikums Bērnu pašvērtējuma noteikšana pēc Dembo-Rubinšteinas metodes
8. pielikums Veidi, kā pateikt "labi"

Pašapziņas komponentu teorētiskais skaidrojums

Pašapzināšanās – pašapziņas struktūra, kura ietver „Es” koncepciju (3;100. lpp.).

Pašvērtējums – sevis, savu īpašību, savas darbības, rīcības, sava nozīmīguma vērtējums; atzinums par sevi, sava darba, sevis padarītā vērtību, nozīmīgumu. Pašvērtējums ir pašanalīzes rezultāts (1;123. lpp.).

Pašaudzināšana – mērķtiecīgs, apzināts, ar gribas piepūli saistīts process, kuru patstāvīgi un pastāvīgi, balstoties uz pašanalīzi, pašapziņu, vada pats cilvēks jebkurā vecumā, veidojot sevi atbilstoši savām tieksmēm, ideāliem, attīstot un pilnveidojot personības īpašības, personīgi nozīmīgu attieksmi pret sevi, cilvēkiem, dabu, darbu, kultūras vērtībām, sabiedrību un valsti, arī sociālās kompetences un prasmes (1;122. lpp.).

Paškontrolē – sekošana savām darbībām, uzvedībai, izjūtām, to analīze, vērtēšana un regulēšana. Paškontrolē ir priekšnoteikums pašregulācijai, tā īsteno atgriezenisko saiti un ir viens no cilvēka garīgās veselības rādītājiem (1;123. lpp.).

Patstāvība – rakstura īpašība, kas izpaužas kā uzskatu brīvība, domu un rīcības neatkarība no citiem un citu uzskatiem, ietekmes (1;124. lpp.).

Mērķtiecība – personības gribas īpašības, kas izpaužas prasmē izvirzīt sev mērķi, apzināt un analizēt savu motivāciju un vajadzības plānot un īstenot mērķa sasniegšanu, apzinoties savas zināšanas, prasmes, spējas un iespējas. Mērķtiecība izpaužas prasmē savu darbu organizēt tā, lai secīgi tuvotos mērķa sasniegšanai (1;102. lpp.).

Pašregulācija – psihiskais mehānisms, kas nodrošina indivīda uzvedības organizāciju atbilstoši pieņemtajām vērtībām, motīviem un priekšstatiem; dod iespēju, izmantojot izziņas datus, veidot mērķtiecīgu darbību vai atteikties no tās (3;101. lpp.).

Pašcieņa - uz savas morālās vērtības apjēgšanu balstīta attieksme, kas saistīta ar sevis cienīšanu, apzināšanos un pašlepnumu. To nevar ieaudzināt, var radīt apstākļus pašcieņas izkopšanai. Lai attīstītu pašcieņu, jāatzīst cilvēka tiesības un brīvība, cilvēkam jābūt iespējai apliecināt sevi (1;122. lpp.).

Pašmīlestība – parādība, ko parasti jauc ar egoismu, bet tā netraucē mīlēt citus (3;87. lpp.).

Sevis pieņemšana – saskaņotība, harmonija ar savu darbību un fiziskā ķermeņa akceptēšana (dzimums sievietē/vīrietis). „Ķermeniskā patības sajūta ir kā enkurs mūsu pašapziņai” (Eriksons;193.lpp.).

Attieksme pret citiem cilvēkiem – cilvēku saskarsmes raksturs, izturēšanās veids, cilvēka rīcības, uzvedības aktīvā saistība, iekšējā sakarība ar apkārtējām lietām. Cilvēka attieksmes

raksturu nosaka viņa subjektīvā vērtību orientācija, no kuras viņš atvasina savas uzvedības normas (1;22. lpp.).

Saskarsme - Saskarsmes raksturs atkarīgs no personības īpašībām, saskarsmes prasmes. Uz personības attīstību savu ietekmi atstāj arī saskarsme ar parādībām un noteikumiem apkārtējā sabiedrībā, darbā (1;154. lpp.).

Pašrealizācija – pati augstākā cilvēka vajadzība pēc personiskās izaugsmes. Tās mērķis ir attīstīties un kļūt par iespējas pilnīgākam, maksimāli izmantojot savu potenciālu, spējas un talantu (1;123. lpp.).

Pašizpaušme – personības vajadzība realizēt sevi darbībā (1;124. lpp.).

Pašaktualizācija – savu dotību realizācija dzīves laikā. Paredz spēju attīstību tādā līmenī, kas nodrošina nepieciešamos sociālos sasniegumus un sociālo statusu (3;101. lpp.).

Aptaujas anketa vecākiem

Labdien, cienījamie vecāki!

Pētījuma dati tiks izmantoti apkopotā veidā maģistra darba izstrādei. Iegūtā informācija būs konfidenciāla, un dati kodēti.

Instrukcija:

Rūpīgi izlasiet katru apgalvojumu, sniedziet savu vērtējumu, atbilstošajā ailītē ieliekot „x”.

Bērna vārds _____

Atbildes sniedz: mamma ___; tētis ___

Nr.p .k.	Apgalvojums	Pilnībā piekrītu	Vairāk piekrītu nekā nepiekrītu	Vairāk nepiekrītu nekā piekrītu	Pilnībā nepiekrītu
1.	Ikdienā man pietiek laika, lai nodarbotos ar bērnu interesējošām lietām (pastaigas, spēles, sarunas utt.)				
2.	Vakara rituāls – pasaka, miega dziesma, vai cits, ir manas ģimenes neatņemama sastāvdaļa				
3.	Mans bērns labprāt piekrīt piedalīties mājas darbu veikšanā				
4.	Mans bērns brīvdienās laiku pavada skatoties TV				
5.	Ja esmu labā garastāvoklī, es dažkārt piedodu bērnam to, par ko citreiz viņu noteikti sodītu				
6.	Reizēm man rodas izjūta, ka esmu rīkojies pret bērnu netaisni. Es to noklusēju.				
7.	Manam bērnam piemīt dažas rakstura īpašības, kas mani kaitina				
8.	Bērna audzināšana noritētu labāk, ja dzīvesbiedrs man neaizrādītu				
9.	Nekādā gadījumā vecāki nedrīkst pieļaut, ka bērni redz viņu vājības un trūkumus				
10.	Brīvdienās mēs kopā sportojam, braucam ekskursijās, ejam pārgājienos				
11.	Es mēdzu rāties uz savu bērnu				
12.	Manam dzīvesbiedram ir atšķirīgas prasības pret bērnu				
13.	Pēc kopā redzētas filmas, teātra izrādes vienmēr tiek pārrunāts tās saturs				
14.	Mans bērns mēdz fantazēt, atveidojot dažādus iedomu tēlus, kopējot to kustības, mīmikas, žestus				
15.	Galvenais, kas jāiemāca bērniem, ir paklausība vecākiem				
16.	Mans bērns ātri uztver un atkārto jauniegūto informāciju (dzejoļi, pasaku/stāstu atstāstīšana u.c.)				
17.	Neraugoties uz bērna vecumu, es respektēju viņa izvēli apģērbu veikalā				
18.	No sodiem ir maz labuma				
19.	Kritizējoša attieksme pret bērnu nāk viņam par labu				
20.	Bērna dēļ es būtu gatavs upurēt visu				
21.	Bērnam vajadzētu pievērst daudz vairāk uzmanības, nekā es varu atļauties				
22.	Lielāko daļu laika mans bērns pavada ārpus mājas (pie vecvecākiem, draugiem u.c.)				
23.	Labi vecāki norobežo bērnus no dzīves grūtībām				
24.	Pieņemot ģimenes lēmumus, nepieciešams ievērot arī bērna viedokli				
25.	Es vienmēr jūsmoju par savu bērnu, viņa prasmēm, zināšanām				
26.	Mans bērns man patīk tāds, kāds viņš ir				
27.	Manā ģimenē ir svarīga gadskārtu un valsts svētku svinēšana				
28.	Vienmēr atbalstu visas bērna izvēlētas aktivitātes				
29.	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem				
30.	Manam bērnam bērnudārzā ir daudz draugu				

Paldies par atsaucību!

3. pielikums. Vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums

Vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums

Nr. p.k.	Apgalvojums	Piezīmes
1.	Ikdienā man pietiek laika, lai nodarbotos ar bērnu interesējošām lietām (pastaigas, spēles, sarunas utt.)	Runa, iespēja pašapliecināties, socializācija vidē
2.	Vakara rituāls – pasaka, miega dziesma, vai cits, ir manas ģimenes neatņemama sastāvdaļa	Attieksme, ģimenes rituāli, saskarsme
3.	Mans bērns labprāt piekrīt piedalīties mājas darbu veikšanā	Liberālais stils, komunikācija, sadarbība
4.	Mans bērns brīvdienās laiku pavada skatoties TV	Netiek veicināta vēlme aktīvi darboties, fiziskās aktivitātes
5.	Ja esmu labā garastāvoklī, es dažkārt piedodu bērnam to, par ko citreiz viņu noteikti sodītu	Nekonsekvence no vecāku puses, veicina neuzticību
6.	Reizēm man rodas izjūta, ka esmu rīkojies pret bērnu netaisni. Es to noklusēju.	Liberālais stils, savaldīšanās, veicina kaunu, vainu par kļūdām. Es neesmu ideāls!
7.	Manam bērnam piemīt dažas rakstura īpašības, kas mani kaitina	Autoritatīvais stils, attieksme
8.	Mans bērns labprāt piekrīt piedalīties mājas darbu veikšanā	Autoritatīvais stils, nav vienotas prasības, veicina bērna neizlēmību, mazinās vecāku autoritāti
9.	Nekādā gadījumā vecāki nedrīkst pieļaut, ka bērni redz viņu vājības un trūkumus	Konservatīvais stils
10.	Brīvdienās mēs kopā sportojam, braucam ekskursijās, ejam pārgājienos	Runa, iespēja pašapliecināties, socializācija vidē, fiziskās aktivitātes
11.	Es bieži rāju savu bērnu	Veicina vainas un nepilnvērtības sajūtu
12.	Manam dzīvesbiedram ir atšķirīgas prasības pret bērnu	Vienotas prasības – robežas
13.	Pēc kopā redzētas filmas, teātra izrādes vienmēr tiek pārrunāts tās saturs	Runas attīstība, izziņa, uzmanība
14.	Mans bērns mēdz fantazēt, atveidojot dažādus iedomu tēlus, kopējot to kustības, mīmikas, žestus	Radošā pašizpaušme, emocijas, iztēle, vērošana
15.	Galvenais, kas jāiemāca bērniem, ir paklausība vecākiem	Autoritatīvais stils, „dresūra”, ierobežota pašizpaušme
16.	Mans bērns ātri uztver un atkārto jauniegūto informāciju (dzejoļi, pasaku/stāstu atstāstīšana u.c.)	Atmiņa, prasme klausīties, uzmanība
17.	Neraugoties uz bērna vecumu, es respektēju viņa izvēli apģērbu veikalā	Demokrātiskais,
18.	No sodiem ir maz labuma	Liberālais stils, nenosaka robežas
19.	Kritizējoša attieksme pret bērnu nāk viņam par labu	Konservatīvais stils, veicina vainas apziņu
20.	Bērna dēļ es būtu gatavs upurēt visu	Liberālais stils, veicina egocentriskumu
21.	Bērnam vajadzētu pievērst daudz vairāk uzmanības, nekā es varu atļauties	Vainas apziņa vec., attieksme, nerosina cieņas izjūtu audz. procesā. Vec. mazina savu autoritāti.
22.	Lielāko daļu laika mans bērns pavada ārpus mājas (pie vecvecākiem, draugiem u.c.)	Vecāku uzmanības deficīts
23.	Labi vecāki norobežo bērnus no dzīves grūtībām	Konservatīvais stils, nesekmē bērnam iniciatīvu domāt risināt, secināt

3. pielikuma turpinājums, vecāku aptaujas anketas apgalvojumu pamatojums

24.	Pieņemot ģimenes lēmumus, nepieciešams ievērot arī bērna viedokli	Demokrātiskais stils, veicina piederības sajūtu ģimenei
25.	Es vienmēr jūsmoju par savu bērnu, viņa prasmēm, zināšanām	Liberālais stils, tiek veicināta vilšanās sajūta domu nesakrītības gadījumā
26.	Mans bērns man patīk tāds, kāds viņš ir	Konservatīvais stils,
27.	Manā ģimenē ir svarīga gadskārtu un valsts svētku svinēšana	Tikumiskā audzināšana
28.	Vienmēr atbalstu visas bērna izvēlētās aktivitātes	Drošība
29.	Es slavēju bērnu par attieksmi un uzvedību, darba rezultātiem	Motivē neatlaidību, progresu, atklātību, godīgumu, ticību vērtībām

Labdien, cienījamie vecāki!

Pētījuma dati tiks izmantoti apkopotā veidā maģistra darba izstrādei. Iegūtā informācija būs konfidenciāla, un dati kodēti.

Instrukcija: Lūdzu sniegt atbildes uz sekojošiem jautājumiem rakstiskā formā.

Bērna vārds _____

1. Kādas izmaiņas bērna uzvedībā, zināšanās un prasmēs esat pamanījuši, kopš jūsu bērns apmeklē pirmsskolu?

2. Kādas prasmes, zināšanas papildus jau esošajām jūs vēlētos, lai bērns iegūst pirmsskolā, kas palīdzētu veidot bērna pašapziņu?

3. Kas, jūsuprāt, būtu jādara pirmsskolas pedagogiem šo prasmju veiksmīgākai apguvei, un kāda šajā procesā ir vecāku loma?

5. pielikums. Grupas bērnu novērošanas protokols
2011./2012.m.g. pirmais pusgads

**Bērnu novērošanas protokols
2011./2012.m.g. pirmais pusgads**

<i>Nr. p.k.</i>	<i>Kodētie bērnu vārdi</i>	<i>Bērna aktivitāte rotaļās</i>	<i>Runas izteiksme</i>	<i>Tieksme pēc sasniegumiem</i>	<i>Ticība saviem spēkiem</i>	<i>Draudzīgums, attieksme pret citiem</i>	<i>Emociju izrādīšana</i>	<i>Kopā</i>
1	AA	1	1	1	1	1	2	7
2	SB	3	3	3	2	2	4	17
3	MC	3	3	3	2	3	4	18
4	AD	3	4	4	4	4	4	23
5	EE	4	4	4	4	4	4	24
6	DF	3	3	3	3	3	4	19
7	MG	2	3	2	3	2	3	15
8	EH	4	3	3	3	3	4	20
9	MI	2	3	3	3	4	4	19
10	LJ	1	1	2	2	1	4	11
11	PK	2	2	3	2	2	3	14
12	KL	4	4	3	3	3	4	21
13	RM	1	1	2	2	3	4	13
14	EN	2	3	2	2	3	3	15
15	AO	2	3	3	3	3	3	17
16	KP	3	4	3	3	3	3	19
17	PR	2	2	2	3	3	3	15
18	UO	3	2	3	3	3	3	17
19	OP	4	4	4	3	4	4	23
20	RR	1	1	2	2	2	4	12
21	ES	3	4	3	3	4	4	21
22	DT	2	3	2	2	3	4	16
23	MU	4	4	4	4	4	4	24
24	AV	3	2	3	4	4	4	20
	Vidējais vērt.	2,6	2,8	2,8	2,8	3,0	3,6	17,5

6. pielikums. Grupas bērnu novērošanas protokols
2011./2012.m.g. otrais pusgads

Bērnu novērošanas protokols
2011./2012.m.g. otrais pusgads

<i>Nr. p.k.</i>	<i>Kodētie bērnu vārdi</i>	<i>Bērna aktivitāte rotaļās</i>	<i>Runas izteiksme</i>	<i>Tieksme pēc sasniegumiem</i>	<i>Ticība saviem spēkiem</i>	<i>Draudzīgums, attieksme pret citiem</i>	<i>Emociju izrādīšana</i>	<i>Kopā</i>
1	AA	2	2	2	2	2	3	13
2	SB	3	3	3	2	2	4	17
3	MC	3	3	3	2	3	4	18
4	AD	4	4	4	4	4	4	24
5	EE	4	4	4	4	4	4	24
6	DF	3	4	3	3	4	4	21
7	MG	4	4	4	4	3	4	23
8	EH	4	4	3	4	4	4	23
9	MI	3	4	4	4	4	4	23
10	LJ	3	3	3	3	4	4	20
11	PK	4	4	4	3	4	4	23
12	KL	4	4	3	3	3	4	21
13	RM	2	3	2	2	4	4	17
14	EN	3	4	2	2	3	4	18
15	AO	2	3	3	3	3	3	17
16	KP	4	4	4	3	4	4	23
17	PR	4	3	4	4	4	4	23
18	UO	4	3	3	3	4	4	21
19	OP	4	4	4	3	4	4	23
20	RR	3	2	3	3	2	4	17
21	ES	4	4	4	4	4	4	24
22	DT	2	3	2	2	3	4	16
23	MU	4	4	4	4	4	4	24
24	AV	3	2	3	4	4	4	20
	Vidējais vērt.	3,3	3,4	3,3	3,1	3,5	3,9	20,5

7. pielikums. **Bērnu pašvērtējuma noteikšana pēc Dembo-Rubinšteinas metodes**

Metodes paraugs pirms aizpildīšanas.

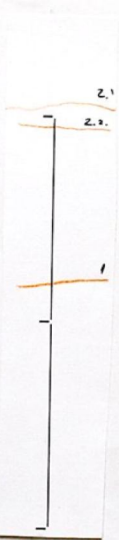

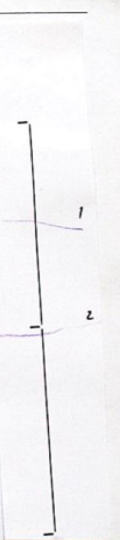
Bērnu pašvērtējuma noteikšanas tests pēc Dembo-Rubinšteinas metodes

Bērna vārds _____

					
Es esmu vesels	Es mācos dzejoļus	Es esmu draudzīgs	Ģimenē mani mīl	Es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju	Es esmu drosmīgs

Metodes paraugs pirms aizpildīšanas.

Bērna vārds **EH**

					
Es esmu vesels	Es mācos dzejoļus	Es esmu draudzīgs	Ģimenē mani mīl	Es daudz griežu, zīmēju, līmēju, veidoju	Es esmu drosmīgs

Veidi, kā pateikt “labi”!

Tavs darbs nes augļus

Tu mani iepriecināji

Tu gan esi izveicīgs

Tu esi uz pareizā ceļa

Tas tev labi izdodas

Daudz labāk

Tagad tas tev ir rokā

Skaisti

Laba doma

Tu neko neesi palaidis garām

Labs sākums

Tas man patīk

Pirmklasīgs darbs

Tev izdodas

Es lepojos ar tevi

Tā turpināt

Ļoti savdabīgi

Lieliski

Veicas labi Tu esi ticis uz augšu

Tas ir iespaidīgi

Tu esi daudz piestrādājis

Tu daudz esi iemācījies

Tu iegaumēji

Man tas patīk

Labs mēģinājums

Paskat tik, kā veicas

Tu esi malacis

Apsveicu

Patīkami skatīties

Pareizi izdomāts

Tu to pats paveici

Jauns ieraksts

Tu jau gandrīz esi ticis galā

Tieši tā

Es to nebūtu padarījis labāk

Tu esi pareizi izvēlējies

Jā

Tu to spēji

Izcili

Labs gājiens

Tu pārspēj pats sevi

Tu esi pielicis daudz pūļu

Radoša pieeja

Tu tiešām esi darījis, ko spējis

Nosvinēsim

Brīnišķīgi

Maģistra darbs „4-5 gadu vecu bērnu pašapziņas veidošanās audzināšanas procesā pirmsskolā” izstrādāts LU PPMF Pedagoģijas nodaļā

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai

Autore: Asja Vanaga

paraksts un datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. psych. Lūcija Rutka

paraksts un datums

Darbs iesniegts Pedagoģijas nodaļā

Metodiķe

vārds, uzvārds, paraksts, datums

Darbs aizstāvēts maģistra pārbaudījumu komisijas sēdē

Datums un protokola numurs

Vērtējums:

Komisijas sekretāre:

paraksts